

Mediterrán és Balkán Fórum

KELET-MEDITERRÁN ÉS BALKÁN TANULMÁNYOK KÖZPONTJA

III. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Köszöntő

2009. február 16.

KEDVES OLVASÓ!

A PTE Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja (KMBTK) által útjára indított Mediterrán és Balkán Fórum a Balkán, a Kelet-Mediterráneum és a Közel-Kelet térségét érintő kutatások eredményeit közli. Az elektronikus formával célunk az, hogy a témában érdekelteket és érdeklődőket gyorsabban tájékoztassuk a friss háttérelmzésekkel.

A Mediterráneum és Balkán rovatokban tudományos elemzések közlésére vállalkozunk, a Mozaik címszó alatt ismeretterjesztő, kulturális jellegű írásoknak adunk helyet.

A Mediterrán és Balkán Fórum lehetőséget biztosít minden tudományos igényességgel elkészített, a térséget érintő munka közlésére. A tanulmányok magyar, ill. angol nyelvűek lehetnek, terjedelmük a 20 000 karaktert (képekkel, térképekkel, ábrákkal) nem haladhatja meg. A szakmai folyóirat csak a szerkesztőbizottság által lektorált írásokat jelenteti meg.

Feliratkozás a Mediterrán és Balkán Fórumra

Amennyiben Ön szeretne feliratkozni hírlevelünkre a vatoma@gamma.ttk.pte.hu e-mail címen megadhatja annak a postafióknak a címét, ahová a hírlevelet kapni szeretné

Tartalom:

Köszöntő.....	1
Néhány gondolat az olasz nemzeti önazonosság és külpolitika alakulásáról, az egyesítéstől napjainkig	2
A Balkán-félsziget városhálózata átalakulásának ciklikussága.....	13
Katonai álcázás és alkalmazkodás a földrajzi környezethez a balkáni konfliktusokban	26
Hírek	32
Konferenciák	33
Webajánló.....	34

Főszerkesztő:

Dr. M. Császár Zsuzsa

Főszerkesztő-helyettes:

Kitanics Máté

Szerkesztőség:

7624 Pécs

Ifjúság útja 6.

Telefon: 72/501-531

Fax: 72/501-531

Web: <http://balkancenter.ttk.pte.hu/>

ISSN 1788-8026

Szerkesztőbizottság tagjai:

Dr. Pap Norbert (elnök)

Dr. Hajdú Zoltán

Dr. N. Rózsa Erzsébet

Dr. Hóvári János

Dr. Békési László

Reményi Péter

Lapszerkesztő:

Vati Tamás

Olvásószerkesztő:

Kurilla Annamária

Felelős kiadó:

Dr. Pap Norbert

Néhány gondolat az olasz nemzeti önazonosság és külpolitika alakulásáról, az egyesítéstől napjainkig

Andreides Gábor¹

Richard Hill angol író „Mi, európaiak” című könyvében² – mely képet ad Európa népeiről megrajzolván azok jellemrajzát – jó érzékkel így ír az olaszokról: „...az olasz a legmegfejtetlenebb európai nép, pedig ők látszanak a legkevésbé bonyolultaknak. Talán éppen ezért. Sokáig próbálkozunk, hogy kiismerjük őket, holott nincs rajtuk semmi kiismernivaló. Elégedettek azzal, amilyenek, nem szándékoznak háborúba menni, és szeretik a jó életet: a kenyeret, a szerelmet és a fantáziát. De...”³

Sokan és sokféleképpen vélekednek Itália polgárainak identitásáról. Azok, akik úgy gondolják, hogy olasz nemzet, mint olyan, tulajdonképpen nem létezik, hajlamosak az olaszok – kétségtelenül meglévő – individualizmusára hivatkozni, azokra a kulturális, nyelvi, társadalmi különbségekre, amelyek inkább megosztják, mint összekötik az Appenin-félsziget lakóit. Mások pontosan a meglévő sokszínűségben látják az egységet, mondván, hogy Olaszország ereje éppen a sokszínűségben rejlik.

Mégis, milyenek valójában az olaszok? Hill fentiekben már említett munkájában találóan fogalmaz mikor rámutat arra, hogy: „...mindenféle olasz van: a Pó-síkságon élő olaszok, akik akkor is a német fajtából származnak, ha erre még gondolni sem szeretnek; a déli olaszok, akik – már amennyire tudjuk – részben görögök, részben arabok; és a köztük lévő olaszok, akik esetleg tényleg olaszok.”⁴

Ám a tréfát félretéve, az előbbi megállapítás akár igaz is lehet: Itália, földrajzi fekvésének, a Mediterráneumban elfoglalt központi pozíciójának köszönhetően a kulturális és nyelvi hatások keveredésének tipikus példáját mutatta történelme során. Görögök, rómaiak, bizánciak, arabok, normannok, spanyolok, franciák, németek mind-mind alakították, szélesítették az ország kulturális képét.

A XVIII-XIX. század fordulóján a nagy francia forradalom rendkívüli hatással volt Itáliára: a franciaországi események felébresztették és felszínre hozták a szunnyadó nacionalizmust. Ez a hatás azonban csak részben volt szándékos. Az 1796 és 1799 közötti három esztendőben (triennio rivoluzionario) az itáliai francia jelenlét „előhúzta” ugyan az olaszokból a patrióta érzéseket, de ezt elsősorban osztrákellenes céllal tette. Itáliai hadjáratuk vezetője, a fiatal, később hatalmas magasságokba emelkedő és fényes karriert befutó Buonaparte tábornok katonai sikerei nyomán Észak-Itáliában sorra alakultak a köztársaságok, olasz származású vezető miniszterek kerültek az új államalakulatok élére.⁵

¹(PhD), a Magyar Távirati Iroda külső munkatársa.

² Richard Hill: Mi, európaiak. Geodéziai Szakkönyvek, Budapest 2001.

³ Hill i.m. p. 145.

⁴ Hill i.m. p. 144.

⁵ Franciaország későbbi császára a korzikai születésű Napoléon Bonaparte 1796-ig, az olaszországi hadjárat kezdetéig az olasz helyesírás szerint írta nevét.

A francia katonai jelenlétből adódó sorozatos rekvirálások, fosztogatások, erőszakoskodások hamar és nagymértékben lecsökkentették az olaszok eufóriáját a „szabadság, egyenlőség, testvériség” egyenruhás képviselőivel szemben. Egy évvel később, az 1799-ben megkötött campoformiói béke következtében érzett hatalmas olasz csalódás végleg megpecsételte a franciák sorsát Itáliában.

A „közös hazáról” a XVIII-XIX. század folyamán számos elképzelés, vélemény látott napvilágot. Vittorio Alfieri (1749-1803), a Risorgimento előfutára a nemzet fogalma alatt olyan emberek összességét értette, akik az éghajlat, a terület, a szokások és a nyelv tekintetében nem különböznek. Alessandro Manzoni (1785-1873) a nemzet definiálásakor a közös fegyver, a nyelv, a vallás, a történelem és a szív egységét hangsúlyozta. Vincenzo Gioberti (1801-1852) a nemzet egységét „Az olaszok erkölcsi és polgári primátusáról” (Del primato morale e civile degli italiani) című munkájában még egy, a pápa vezette föderatív állam formájában képzelte el. Ugyanitt található egy rendkívül érdekes és figyelemreméltó megjegyzése: „Gli italiani non sono un popolo effettivo...il popolo italiano...non sussiste.”⁶ Később az olasz nemzetállamot a katolikus egyházfő helyett, egy a Savoyák vezette központosított nemzeti monarchiában látta volna biztosítottnak. Gioberti föderalizmusát többen el is tudták volna fogadni, de nem egyházi, hanem szigorúan republikánus alapon. Többek között a milánói Carlo Cattaneo (1801-1869) elképzeléseiben is szerepelt egy olyan jövőbeli Itália, amely számos önálló köztársaságból áll. Véleményének hangot is adott: ellene volt a centralizmusnak, mert attól tartott, hogy az megszünteti a települések, városok, régiók önállóságát. A republikánus Giuseppe Mazzini (1805-1872), a Risorgimento küzdelmeit egy univerzális forradalom kezdetének tekintette, egy olyan általános forradalom kezdetének, amelyik majd megszabadítja az elnyomott nemzeteket.⁷ Az „eszméiben angolszász, nyelvében gall”⁸ piemonti miniszterelnök (1810-1861) elutasította a forradalmat és az „Italia farà da sé” önfelzabarádítási gondolatát. Az olasz nemzet egyesítését az abszolutizmusnak a liberális fejlődés utáni lebontásában és megfelelő külső segítség igénybevétele mellett tudta elképzelni.

A napóleoni évtized után 1814-1815-re Itáliában újra megszilárdult Ausztria uralma, ezt követően pedig befejeződött a régi dinasztikák restaurációja. Toszkanától Nápolyig: a kibontakozó Risorgimento során 1820-21-ben liberális forradalom zajlott le Nápolyban és Piemontban. Tíz évvel később megalakult az „Ifjú Itália” titkos szervezet, majd 1848-ban újabb népfelkelések robbantak ki Nápolyban, Milánóban, Velencében. Ettől az esztendőktől a kicsiny Piemont folyamatos háborúkkal fordult szembe Ausztriával, amelynek eredménye többek között Lombardia Piemonthoz csatolása lett. 1860-ban Garibaldi fellépésének hatására megbukott a Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság. Toszkána, Párma, Modena és Romagna csatlakozott Piemonthoz. 1861-ben megszületett az egységes Olaszország.

Egy évtized múlva, 1870. szeptember 20-án a Raffaele Cadorna irányította olasz lövészek bevonultak Rómába (breccia di Porta Pia). A hadművelet győztes befejeztével Róma lett a fiatal és egyesített olasz állam – rövid időn belül harmadik, de most már végső –

⁶ „Az olaszok nem egy valós nemzet... az olasz nemzet nem létezik valóságosan.” Eredeti Gioberti idézet, Del primato morale e civile degli italiani Capolago 1846, Vol. I. pp. 117-118. Közli Storia d'Italia Einaudi: I caratteri originali. Einaudi Tacsabli 1899.

⁷ ANDREIDES G. (2005): Az olasz nemzettudat alakulása az olasz külpolitika fényében. In: Kiss J. L. (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben. Teleki László Alapítvány, Budapest. p. 231.

⁸ Vincenzo Gioberti találó megjegyzése a piemonti miniszterelnökről.

fővárosa. A területi egyesítés miatt érzett öröm azonban csak kis időre tudta feledtetni azoknak a feladatoknak a nehézségeit, amelyek még az ország előtt álltak. Az egyesítéssel létrejött új államot, gazdaságilag, kulturálisan, nyelvileg és számtalan más szempontból kellett (volna) még összekovácsolni. A bizonytalan, várakozással teli helyzetet a legjobban Massimo D'Azeglio (1798-1866), író-politikus idevágó mondata érzékelteti: „Abbiamo fatto l'Italia, ora dobbiamo fare gli italiani”.⁹ E megállapítás rámutatott arra, hogy a neheze csak most kezdődik: mihez kezdjenek egymással a társadalmi, szociális, kulturális és nyelvi szempontból jelentősen különböző olasz tartományok? Miképpen lehetséges viszonylag rövid idő alatt kiegyenlíteni a fejlődésbeli különbségeket? Mi lenne az egyedüli üdvözítő mód az olasz identitás ébren tartására?

Az egyik legfontosabb megoldandó probléma az ország nyelvi egyesítése volt. Kardinális a kérdés, hiszen az olaszoknak nem volt egységes állama, amellyel azonosulhattak volna. Esetükben a nemzeti öntudat kialakítása elsősorban nyelvi kérdés volt és csak másodsorban politikai. Igaz ez akkor is, ha a nyelvi fejlődés során sem volt könnyebb, gyorsabb és látványosabb sikereket elérni, mint a politikai nemzet kialakulásának folyamatában. Manzoni „Jegyesek” (I promessi sposi) című munkájával teremtette meg az egyesült Olaszország nemzeti irodalmi nyelvét. Az egyesítés pillanatában az olasz népességnek csak 2,5 százaléka használta az olasz nyelvet a mindennapi érintkezésben. A lakosság közel 80 százaléka analfabéta volt és a maradék is hibásan beszélt az olaszt.¹⁰ Hogy mekkora nehézséget okozott a nyelvi differencia, arra álljon itt egy világos példa: 1866. június 24-én az osztrákok elleni villafrancai ütközetben az olasz hazafiak egymást vették célba és lötték a tüzéséggel, mert nem pontosan értették egymás utasításait.¹¹ A nyelvi egységesítés elősegítése érdekében megreformálták és szabályozták az iskolarendszert, ingyenes és kötelező lett az alapfokú oktatás.

Az egyesítés esztendőit az ország gazdasági életének, az olasz ipar európai szintre történő felzárkóztatásának és a gazdasági termelékenység fokozásának időszaka követte. A mezőgazdaság, az ipar, az olasz hadsereg és a hadiflotta egyidejű fejlesztésének következménye az államháztartás deficitje lett. Az egymást követő kormányok a növekvő gazdasági nehézségek, a súlyosbodó belső problémák előtt az irredenta külpolitikába menekültek. Kezdetét vette az afrikai olasz gyarmatbirodalom kiépítése. Afrika birtokbavételével, az európai kolonizációnak utolsó szakasza kezdődött meg a XIX. század hetvenes-nyolcvanas éveiben. Olaszország ekkor, és az európai hatalmakhoz képest meglehetősen későn kapcsolódott be a területek után folytatott versenyfutásba.

A múlt század elején az olasz nacionalista retorika nem a nemzet gazdagságával, hanem éppen ellenkezőleg, a szegénységgel és a „Dél” túlnépesedésével érvelt. Volt szegénység, és létezett a déli emigráció is, tehát nem volt nehéz kialakítani azt a képet, miszerint a gazdag országok, a vetélytársak, igazságtalanul és méltánytalanul bánnak a szegényekkel, így Olaszországgal is. A fiatal ország gazdasági mutatói egyre kedvezőbbben alakultak, de a déli területek gazdasági elmaradottsága mégis állandó és súlyos probléma maradt a múlt századi olasz politikában. A déli kérdés (questione meridionale), a „Dél” ellen irányuló kritika mindig is elsősorban gazdasági természetű volt. Azt azonban, hogy az egyes korszakok kritikai észrevételei mennyire voltak megalapozottak, érdemes megvizsgálni.

⁹ „Megteremtettük Olaszországot, most az olaszokat is meg kell teremtenünk.” – a híressé vált mondatot alapvetően D'Azeglio-nak tulajdonítják, de ugyanezt idézték már Urbano Rattazzitól, illetve Cavourtól is.

¹⁰ Andreides i.m. 233.

¹¹ BIAGI, E. (1993): I come italiani. Nuova Rizzolip. p. 114.

A Risorgimentót megelőzően nem voltak olyan méretű gazdasági eltérések az egyes régiók között, mint amelyek száz esztendővel később jelentkeztek. A gazdaság fejlesztése minden olasz állam számára fontos volt, de mindegyik másképpen látott hozzá ehhez a feladathoz. A fejlődés kulcsa a gazdasági szerkezetben volt. A XIX. század második felében valójában még nem minden állam állt készen a gazdasági fejlődés diktálta gyors ütemű változások befogadására. A gazdasági fellendülést ugyan egyértelműen Piemont, Ligúria és Lombardia eredményének tartják, ugyanakkor nem szabad szem elől téveszteni azt sem, hogy mindezek pénzügyi alapját a déli Nápoly-Szicíliai Kettős Királyság államkincstára biztosította.¹²

Renzo De Felice (1929-1996) szerint olasz nacionalizmusról, a nemzeti nagyság és az imperializmus inspirálta politikai mozgalomról csak a Törökországgal folytatott háborútól kezdve beszélhetünk, melynek következményeként Olaszország megszerezte magának Tripolitániát és Kirenaikát, majd pedig 1912-ben Líbia néven gyarmatot szervezett.

Az első világháború kezdetén Olaszország 35 millió lakosával, jóval meghaladta az 1860-as esztendő születőben lévő Olaszországának 25 milliós lélekszámát, de alatta maradt 39 milliós Franciaországának, és nem tudta a lépést tartani Nagy Britanniával, Németországgal, de az Osztrák-Magyar Monarchiával sem, ahol a születések száma jóval magasabb volt, mint az Appenin-félszigeten. 1914-ben valamivel több mint 700 ezer lakosával Nápoly volt Olaszország legnépesebb városa, a déli kikötővárost követte Róma, Milánó, Torino, Palermo és a ligúr főváros Genova.¹³

Semlegességi nyilatkozata ellenére Olaszország – miután 1915. április 26-án aláírta az ún. londoni szerződést és május 3-án felmondta a Hármasszövetséget¹⁴ – az Antant oldalán belépett a háborúba. Az első világháborúban az olaszokat még zömében olaszlakta területekért (Dél-Tirol, Isztria, Dalmácia) küldték harcba. A katonáknak azt harsogta a propaganda, hogy elnyomott nemzettestvéreikért indulnak harcba. Azonban az Inno di Garibaldi¹⁵ és a Fratelli d'Italia¹⁶ sorait, amelyeket olyan lelkesen énekeltek az északon harcoló olasz seregek katonái, teljesen közönyösen fogadták a helyi lakosok. „A népesség hallgat” – panaszkodott szomorúan a hadsereg egyik tisztje, miközben katonái hatalmas áldozatokat hoztak a haza számára.¹⁷

A többszertendős háborúskodás végül 1918-ban ért véget. Olaszország három és fél esztendőt küzdött, hatalmas áldozatokat hozott, most pedig győzött. De biztosan győzedelmeskedtünk? – tették föl a kérdést egyre többen az országban, hiszen mindenki a győztes szövetségesnek járó jutalmat várta. Ez azonban messze elmaradt a várakozásoktól. Olaszország nem vehette birtokába rögtön Fiumét – e város a két szomszéd, Olaszország és Jugoszlávia vetélkedésének tétje lett –, Triesztet viszont igen. Az északi határterületet, Dél-Tirolt Olaszországhoz csatolták. Ebben az időben Fiume többségében olaszok lakta város volt az Isztriai-félsziget és Horvátország határán, a mezőgazdasági termelésből élő hátországát viszont túlnyomó részben délszláv etnikum lakta. A délre elterülő dalmát tengerpartra az olaszok szintén igényt tartottak volna.

¹² ANDREIDES i.m. p. 234.

¹³ BOSWORTH i.m. p. 46.

¹⁴ 1882. május 20-án a Német Császárság, az Osztrák-Magyar Monarchia és az Olasz Királyság között létrejött katonai szövetség.

¹⁵ A Risorgimento időszakának jellegzetes hazafias himnusza. Szövegét Luigi Mercantini (1821-1872) zenéjét pedig Alessio Olivieri szerezte.

¹⁶ Az Olasz Köztársaság himnusza. Szövegét Goffredo Mameli (1827-1849) zenéjét pedig Michele Novro (1818-1885) szerezte.

¹⁷ BOSWORTH i.m. p. 69.

Ennek birtoklását – Fiumével ellentétben – az antant hatalmak meg is ígérték Olaszországnak. A háború végén azonban az USA nemet mondott. Fiume az 1920-as rapallói szerződés értelmében szabad városi státust kapott, és csak négy esztendővel később, az 1924. január 27-én aláírt római szerződés ismerte el Olaszország jogát az adriai kikötővárosra. A várost az olasz csapatok február 16-án birtokba is vették.

Az első világháborút lezáró békeszerződések, az Olaszország számára e szerződésekből következő területi „méltánytalanságok” felemás érzéseket ébresztettek úgy a politikai, mind az olasz közéletben. Megszületett a megcsönkített győzelem (*vittoria mutilata*) fogalma.

Benito Amilcare Andrea Mussolini (1883-1945) 1919. március 23-án a milánói San Sepolcro téren alapította meg a Fasci di Combattimentokat. Hét hónappal később, október 9-én Firenzében a fasciok már megtartották első kongresszusukat (*Congresso dei Fasci di Combattimenti*). Az újonnan létrejött mozgalom kezdeti, az országos nagypolitikába tartó lépései nem voltak sikeresek, az 1919-es parlamenti választásokon sem Mussolini, de a futurizmus atyja Filippo Tommaso Marinetti sem volt képes parlamenti mandátumhoz jutni. Az 1921-es esztendőben, amikor megalakult a Nemzeti Fasiszta Párt (*Partito Nazionale Fascista*) a dolgok kezdtek megváltozni. 1921 augusztusában, szeptemberében a fasiszta feketeingesek több olasz nagyvárosban – Ancona, Genova, Livorno, Parma, Bolzano, Trento – elfoglalták a városi előljáróság épületeit, és erőszakos cselekményeket követtek el. A fasiszta forradalom (*rivoluzione fascista*) betetőzéseként, 1922-ben Mussolini a „*marcia su Roma-t*” követően hatalomhoz jutott, október 29-én megalakította koalíciós kormányát.

A húszas évek olasz külpolitikája általában véve alárendelt szerepet játszott a belpolitikához képest. Érthető is, hiszen a rendszer elsősorban a belső politikai, gazdasági és pénzügyi problémákkal volt elfoglalva. A miniszterelnök Mussolini számára azonban mindezek mellett létezett egy különlegesen jelentős és elsőrendűen fontos probléma, Olaszország nemzetközi fontosságának és megfelelő súlyának elismertetése. A nemzetközi presztízs, valamint az önálló olasz külpolitikára való igény már egészen hamar megfogalmazódott: „Napjaink Olaszországa számít, és megfelelően számolni kell vele. Ezt, pedig határainkon túl is kezdik felismerni. Nem kívánjuk rossz ízűen eltúlozni jelentőségünket, de azt sem akarjuk, hogy túlzón és hasztalan lekicsinyítsük azt – szövegezte Mussolini a Képviselőház plénuma előtt 1922. november 16-án.¹⁸ Ez az elgondolás később a konkrétumok területén egy kétosztatú külpolitikában jelentkezett. Az egyik cél az ország érdekeinek biztosítása volt a Balkán és Kelet-Közép-Európa felé, a másik egy intenzív terjeszkedés a Mediterráneum, illetve Afrika irányába.

Mussolini egyre erősödő nacionalizmusa tetten érhető egy 1926-ban elmondott beszédében is, mikor az első világháborúban megszerzett német többségű északi területek státusával kapcsolatban őszintén, kertelés nélkül a képviselőház elé tárta gondolatait: „Olasszá tesszük ezt a vidéket, mert alapjában véve olasz. Olasz földrajzi tekintetben, olasz a történelem szerint [...] Az Alto-Adige németisége nem képvisel nemzeti kisebbséget, csak néprajzi maradványt, 180 ezren vannak, ezek közül nyolcvanezer németté vált olasz, akiket igyekezni fogunk visszaszerezni; visszaszerezzük régi olasz neveiket, melyeket minden régi okiratban megtalálunk, és legyenek büszkék, hogy a nagy olasz haza polgárai lehetnek. A többiek pedig a különböző barbár inváziók

---

¹⁸ DE FELICE i.m. p. 66.

maradványai, abból a korszakból, amikor még Olaszország nem volt egységes és önálló hatalom, hanem az északi és a nyugati hatalmak hadszíntereként szerepelt.”¹⁹

Mussolini az ország egyesítési folyamatáról a következőképpen vélekedett: „Ami az olasz egységet illeti, abban a liberalizmusnak abszolúte alacsonyabb szerepe jutott, mint amelyet Mazzinival és Garibaldival kapcsolatosan annak általában tulajdonítanak, akik pedig nem is voltak liberálisok. A nem liberális Napóleon beavatkozása nélkül nem lett volna mienk Lombardia, és a nem liberális Bismarck beavatkozása nélkül a sádovai, és sedani ütközeteknél igen valószínű, hogy Velence sem lett volna a mienk 1866-ban, és 1870-ben sem vonulhattunk volna be Rómába.”²⁰ Mussolini szerint nem a nemzet szüli az államot, hanem az állam hozza létre a nemzetet. A fasiszta állam megszervezi a nemzetet, korlátozza a felesleges vagy éppen káros szabadságjogokat, viszont fönntartja a lényegeseket. Az olasz nemzet a fasizmus alatt támadt föl évszázadok elhanyagoltsága és idegen megszállás után. Az olaszok politikai, társadalmi és erkölcsi egysége-egyesítése csak a fasiszta államban valósulhat meg. Olasz állam nélkül nincs olasz nemzet.²¹ A fasizmus doktrínája szerint az uralomra való törekvés, vagyis a nemzetek expanziójára való szándék egyet jelent az életképességgel. A keletkező, feltámadó népek – így az olasz is – imperialisták, a haldokló és gyöngye nemzetek pedig lemondóak. A Duce véleménye így szólt: az olaszok – ellentétben a németekkel – sohasem alkalmaztak barbár kényszert gazdasági és szellemi terjeszkedésük elősegítése érdekében. Az imperializmusuk szelleme nem támadó, nem olyan, amely fegyveres konfliktussal járna.”²²

1935. október 2-án Olaszország megtámadta Abesszíniát. 1936. május 5-én pedig az olasz hadsereg bevonult az etióp fővárosba, Addisz Abebába. Az etióp császár Hailè Szelaszié elmenekült. Négy nappal később Mussolini bejelentette, hogy Olaszországnak „végre megvan a saját birodalma. ...Fasiszta birodalom...a béke birodalma...a civilizáció és a humanizmus birodalma.”²³ De Felice úgy vélekedett, hogy Mussolini angol-francia konszenzusra épülő külpolitikája etióp háborújával válságba került. Ráadásul Franciaországban a Népfront hatalomra kerülésével egyelőre le is került a napirendről egy esetleges olasz-francia megállapodás-tervezet. Ezen a ponton pedig Mussolini számára egy olyan új nemzetközi kapcsolatrendszer kiépítésének kényszere jelentkezett, amely megszabadítja elszigetelt helyzetéből, lassan megkezdődött az olasz-német külpolitikai közeledés.”²⁴

Négy esztendővel később Albánia következett. Az az Albánia, amelyről Mussolini így nyilatkozott: „Olaszország készséggel működik közre az öreg, de mégis ifjú Albánia születésében, amelyet Olaszországhoz oly sok százados és hagyományos kapcsolatok fűznek.”²⁵

Az olasz kormány a két háború között csak békepolitikát követett – vélekedett Mussolini – nem akarta megzavarni a békét, ám az olasz békeakarat nem azt jelentette, hogy az országot le kellett volna fegyverezni. A leszerelésnek általánosnak kellene lennie, mert az egyoldalú olasz leszerelés öngyilkosságot jelentett volna a nemzet számára. Mussolini az olasz fajról, mint az antik rómaiak leszármazottairól kizárólag történelmi értelemben

¹⁹ Mussolini a képviselőház előtt 1926. február 6. Benito Mussolini: A fasizmus doktrínája. Gede Testvérek BT. Budapest. p. 141. Közli: ANDREIDES i.m. p. 237.

²⁰ u.o.

²¹ u.o.

²² ANDREIDES i.m. p. 238.

²³ BOSWORTH i.m. p. 368.

²⁴ RENZO DE FELICE: Intervista sul fascismo (a cura di: Michael A. Ledeen) Editori Laterza (2008) p. 71.

²⁵ Mussolini a Szenátus előtt 1928. június 5-én Mussolini i.m. p. 141. Közli: ANDREIDES i.m. p. 238.

beszél, mellőzve a faj biológiai koncepcióját. Az olaszok uralkodásra való elhivatottságának indokait történelmi tradíciókkal, nem pedig a felsőbbrendűség hirdetésével magyarázta.²⁶ De Felice világos különbséget tesz: nem beszélhetünk angol, vagy akár francia típusú imperializmusról. Olyan kolonizáció vette kezdetét, amely olaszok milliói számára kívánt földet, megélhetést és keresetet biztosítani. Mussolini éppen ebből adódóan ebben az időben meglehetősen széles támogatottsággal bírt, a közvélemény döntően mellett állt. Ez a fajta támogatottság azonban a gazdasági-politikai helyzet romlásával, a spanyol intervencióval, a német-olasz tengely megszilárdulásával rohamosan csökkent.²⁷

A második világháború viszonylag hamar pontot tett az agresszív olasz terjeszkedési politika végére. Az olasz hadsereg El-Alamein után fokozatos és állandó defenzívába kényszerült, 1943. május 12-én pedig letették a fegyvert. Olasz-Afrika elveszett. Sőt, nem sokkal később, június 11-én az angolszász szövetségesek Pantelleria kicsiny szigetének elfoglalásával Olaszország felé vették az irányt...

1947. február 10-én Párizsban aláírták, szeptember 16-án pedig hatályba lépett az olasz békeszerződés. Olaszország a második világháború után Németországtól eltérően egységes állam maradt. Területi veszteségei azonban voltak. Jugoszláv-olasz viszonylatban elveszítette az egész Isztriát és a Karszt-vidéket, a Juliai-Alpoktól délre Postumiáig és Fiuméig terjedő szélességben. Jugoszlávia ezen kívül megkapta Zara városát, Pelagosa szigetét és az isztriai tengerpartot övező kis szigeteket.

Az olasz-jugoszláv viszonyt hosszú ideig mérgező probléma Trieszt városának és közvetlen háttérének a birtoklása volt. A terület jövőjének kérdése már 1943 novemberében a három nagyhatalom első konferenciáján szóba került. Makszim Litvinov (1876-1951) szovjet külügyi népbiztos újságírók előtt kijelentette, hogy az egyesült nemzetek győzelmük esetén Horvátországból, Dalmáciából, Szlovéniából és Isztriából álló szláv államot alakítanak, amelynek Trieszt lenne a fővárosa.²⁸

1945-ben a jugoszláv csapatok Triesztbe való bevonulásának híre az olasz fővárosban háttérbe szorította az olyan – egyébként igen nagy fontosságú – olasz belpolitikai híreket, mint például vezető fasiszta személyiségek kivégzése, vagy azt a hírt, amely bejelentette az olaszországi szervezett ellenállás végét. Az általános vélemény Trieszttel kapcsolatban úgy szólt, hogy nem a hadműveletek alatt, hanem az ország teljes felszabadítása után kell a trieszti kérdést rendezni Olaszország és Jugoszlávia között. Az Olasz Kommunista Párt (OKP) felhívást intézett Trieszt munkásaihoz, amelyben kérte őket, hogy Tito katonáit felszabadítóként üdvözljék.²⁹ A szocialisták véleménye e kérdésben az volt, hogy mindenképpen közvetlen tárgyalások révén kell rendeznie a két nemzetnek a vitás kérdéseket, hiszen nem megengedhető (ez a kommunista állásponthoz képest mindenképpen új), hogy az olasz Trieszt a két nép és a két új, demokratikus ország közti széthúzás jelképe legyen.³⁰ Ami pedig a politikai élet további szereplőinek véleményét illeti, az olasz alkotmányozó nemzetgyűlés megnyitóján a gyűlés négyszáz tagja állva

²⁶ u.o.

²⁷ DE FELICE i.m. p. 52.

²⁸ „Litvinov szláv államot akar kialakítani Trieszt fővárossal”- in: MOL K 428 MTI 1943. június 16.

²⁹ „Trieszt elfoglalásának visszhangja Olaszországban”- in: MOL K 428 MTI 1945. május 3.

³⁰ „Olasz szocialista vezér a trieszti kérdéstről”- in: MOL K 428 MTI 1945. június 4.

éljenzett, amikor egy küldött azt kiáltotta, hogy „Éljen az olasz Trieszt!”³¹ A soknemzetiségű olasz határváros végül is egészen 1954-ig szövetséges megszállás alá került, szabad státust kapott Trieszt Szabad Terület (Territorio Libero di Trieste) néven. Itália elveszítette a Dodekanészosz-szigeteket (melyek Görögországhoz kerültek), valamint összes gyarmatát, mandátumterületét. Alcide De Gasperi (1881-1954) miniszterelnök az olasz-görög viszonytal kapcsolatban kijelentette, hogy az új és demokratikus Olaszország kormánya rendkívül sajnálja a közelmúlt eseményeit. Megállapította, hogy semmiféle ellentét nincs a demokratizált Olaszország és Görögország között. Kölcsönös jóakarattal mindent meg lehet oldani: „Bízom abban – jelentette ki De Gasperi – hogy rövidesen megoldódnak a bennünket ez idő szerint elválasztó kérdések, s megkezdhetjük az újjáépítés nagy munkáját.”³² Franciaországgal szemben az olaszok kisebb határ menti veszteségeket – kis Szent Bernát Hágó, Mont Cenis stb. – könyvelhettek el.

1946-ban a külfölddel való diplomáciai kapcsolatok és a külpolitika terén a szövetséges hatalmaktól teljes önállóságot kapott a kormány, az olasz közvélemény azonban nagy veszteségnek érezte az egyes területekről történő lemondást Jugoszlávia, Görögország vagy akár Franciaország számára. Az olasz-osztrák viszonyban esetlegesen beálló területi veszteségeket azonban az ország elleni végső csapásként ítélték volna meg, a kormány a lemondását fontolgatta. Az olasz külpolitika, amely Jugoszláviával kapcsolatban közvetlen tárgyalásokat szorgalmazott, és amely elismerte a jugoszláv igényeket a szlávok lakta területekre, merev és határozott elzárkózást mutatott Dél-Tirol kérdésében.

A nagy háború befejezésének zsákmánya volt a terület. Az általános vélekedés szerint a győztes és dicső olasz nemzet jogosan tartott igényt rá a múltban és jogosan birtokolja immár évtizedek óta. Ebben szinte minden olasz egyetértett. Az ország számára a terület a vesztes háború után a nemzeti önbecsülés fontos színterévé lépett elő. Ennek megfelelően Olaszország hallani sem akart semmiféle, a terület státusát bármilyen csekély módon is változtató osztrák kezdeményezésről: „A Felső-Adige vidékén népszavazást tartani ostobaság volna. Ezt már közöltük a szövetségesekkel és határozottan megismételjük. Az európai politikának súlyos tévedése lenne ez. Semmi sem indokolja az 1919-es határok megmésítését. Bolzano lakossága túlnyomórészt olasz, a vidék pedig iparosított és a Pó-völgyének fontos mögöttes területe. Örülünk, hogy Ausztria lekapcsolódik a megvert Németországról, és fejlődéséhez, kereskedelmi, valamint kulturális kapcsolataink elmélyítésével óhajunk hozzájárulni.”³³ - jelentette ki az olasz külügyminiszter.

A második világháború után Olaszország autonómiát adott Alto-Adige vidékének, de egyetlen autonóm tartományba utasította Trentinóval. A rendelkezés nyilvánvaló célja az volt, hogy a német ajkú lakosság elveszítse számbeli fölényét, és a vidéknek az olasz többség által támogatott kormánya Trentóban székelhessen. Az olasz-osztrák autonómiaszerződést 1946-ban kötötték meg, de az 1948-as autonómia státútumot nem Bolzanora, hanem Bolzano-Trento tartományra hozták meg. Ausztria szót emelt az olaszosítás ellen, és a dél-tiroli problémát 1960-ban az ENSZ elé vitte. Az ezt követő

³¹ „Az olasz alkotmányozó nemzetgyűlés keddi ülése” - in: MOL K 428 MTI 1945. szeptember 26.

³² „De Gasperi miniszterelnök az olasz-görög kapcsolatról” MOL K 428 MTI 1948. február 24.

³³ „Az olasz külügyminiszter a dél-tiroli kérdésről” MOL K 428 MTI 1946. február 2.

tárgyalások zátonyra futottak. Végül, 1972-ben a terület Trentino Alto-Adige (Trento és Bolzano megyékkel) széleskörű autonómiát kapott.³⁴

1945 után az olaszok felhagytak a látványos felvonulásokkal, a nacionalista öntömjenézéssel, az agresszív külpolitika alkalmazásával. A fasizmus két évtizede mintegy leszoktatta őket a nemzeti lelkesedés túlzó kifejezéséről. Természetesen a látványos hazafias megnyilvánulás hiánya nem jelenti azt, hogy kevésbé lennének nacionalisták, patrióták, legfeljebb kissé másként azok. A második világháborút követően a meglévő olasz nacionalizmus nem az államhoz, inkább a társadalomhoz vagy az „olasz életformához”, a múlt század ötvenes éveitől egyre erősebbé és nemzetközileg ismertté váló „Made in Italy” jelenséghez kapcsolódott.

Az olaszok büszkék arra, hogy országuk mind elméleti, mind pedig gyakorlati síkon tevékenyen járult hozzá az egyesült Európa létrehozásához, még akkor is, ha nem az Olasz Köztársaság volt a meghatározó Európa építésében. Nemzeti önérzetét nagymértékben növeli, hogy a Hatok (Olaszország, Franciaország, Németország, Benelux-államok) külügyminiszterei 1957. március 25-én az olasz fővárosban írták alá az Európai Gazdasági Közösséget, valamint az Európai Atomenergiái Közösséget létrehozó szerződéseket.

Olaszország azonban a római szerződések aláírása után sem lett meghatározó fontosságú az európai politikában. Az ország a Hatok közé tartozott, mégis inkább mellékszereplő volt, akként is kezelték. Mintha azonban Olaszország maga is elfogadta volna a ráosztott szerepet, vagy legalábbis nem tiltakozott ellene. Belső problémáival volt elfoglalva. Első és legfontosabb feladatának a gazdasági fellendülés megteremtését tekintette. A „miracolo economico italiano” vagy a „boom economico italiano” hatása azonban csak később jelentkezett.

A szocialista Bettino Craxi (1934-2000) miniszterelnök kormányzása idején jelentős változások álltak be az olasz külpolitikában. Craxi, aki az itáliai politikai életben szokatlanul hosszú ideig (1983-1987) volt kormányon, a gazdasági stabilizáció után változtatott az ország külpolitikai koncepcióján is. Minden tekintetben aktívabb lett az olasz külpolitika, elég csak a Libanonban állomásozó olasz kontingensre, az úgynevezett eurorakéták telepítésének kérdésére vagy akár a kelet-közép-európai országok felé történő nyitásra gondolni. 1985-ben azután egy csapásra a világpolitika középpontjába került az olasz diplomácia.

Ez év október 7-én, egy Abu Abbasz vezette palesztin terroristákból álló fegyveres csoport hatalmába kerítette az Achille Lauro nevű olasz utasszállító hajót 545 személlyel a fedélzetén, hogy elérje az izraeli börtönökben fogva tartott palesztin foglyok szabadon bocsátását. A terroristák megölték a hajó egy zsidó származású utasát, két nappal később pedig szabadon engedték túszaikat és megadták magukat az egyiptomi hatóságoknak. A terroristák egy külön repülőgéppel kívántak menekülni, ezt azonban az USA légierője a sigonellai (Siracusa, Szicília) katonai támaszpontonra kényszerítette, és kérte az olasz hatóságokat, engedélyezzék, hogy az amerikai erők intézzék az ügyet. Craxi miniszterelnök azonban Olaszország számára tartotta fenn a teljes cselekvési szabadságot, igazán meglepve ezzel honfitársait, akik talán már régen kételkedtek az önálló és karakteres olasz nemzeti politikában.³⁵

³⁴A tartomány Valle d'Aosta, Friuli-Venezia Giulia, Sardegna és Sicilia tartományok mellett része azon tartományoknak, amelyek autonóm státussal bírnak Olaszországban.

³⁵ ANDREIDES i.m. p. 234.

A „követő külpolitikától” való elmozdulás elősegítésének jegyében, az 1990-es évektől kezdődően az egymást követő olasz kormányok mind a NATO, mind pedig az Európai Gazdasági Közösség tekintetében igyekeztek súlyukat, szerepüket növelni, az olasz jelenlét fontosságát kiemelni. Ez érthető is, hiszen Itália egyre kelletlenebbül, önérzetében egyre jobban megbántva szemlélte, hogy fontos kérdések előkészítésében, majd pedig a döntések meghozatalában nincs semmiféle jelentős szerepe.

Napjainkra már európai jelentőségűvé vált a Trentino-Alto Adige 1972-ben elnyert autonómiája. Mai napig szociológusok, kisebbségkutatók, szakemberek keresik fel a területet, tanulmányozandó az 1972-ben elnyert autonómiát és a területen megvalósult kisebbségi modellt. Számos politikus citálta már példaként autonómiatörekvéseinek alátámasztására a dél-tiroli példát. 2002-ben azonban történt valami, ami azután egy időre beárnyékolta ezt a képet. Bolzano (Bosen) város egyik központi terén áll az 1928-ban mussolini-stílusban elkészült és felavatott Győzelem emlékmű, rajta a város német ajkú többségét sértő felirattal: „HIC PATRIAE FINES SISTE SIGNA HINC CETEROS EXCOLUIMUS LINGUA LEGIBUS ARTIBUS”.³⁶

2002-ben a város akkori polgármestere, a Győzelem tere megnevezést a városi tanács egyetértésével az olasz és az osztrák nép egymásrataltságát, megbékélését inkább kifejező Béke tere megnevezésre változtatta. Ezt a helyi Nemzeti Szövetség (Alleanza Nazionale) nevű jobboldali politikai párt egy helyi népszavazásban támadta meg és utasította el. A referendumot megelőzően a városban személyesen kampányolt Gianfranco Fini miniszterelnök-helyettes, a Nemzeti Szövetség vezetője, hangoztatván: „ha egyszer győztünk, miért kellene azt utólag szégyellnünk?”³⁷ Az ügy a külpolitika terén némi zavart keltett, hiszen a történetek rendkívül kellemetlenül érintették Thomas Klestil (1932-2004) akkori osztrák államfőt, aki 2002 szeptemberének utolsó napjaiban hivatalos látogatáson járt Olaszországban, és az olasz kollegájával együtt hangoztatta, hogy e megvalósult együttélés az egész világ számára követendő modell lehet. A látogatás során magas osztrák állami kitüntetésben részesült Gianfranco Fini, s ez nem csekély megütközést váltott ki Bécsben és Bolzanóban egyaránt.³⁸

Ismert, hogy Itáliában a Nyugat-Római Birodalom bukásától egészen a XIX. századig nem sikerült a politikai-nemzeti egységet megteremteni. Mindig egynél több szuverén hatalom létezett, szerencsésebb esztendőkből-évtizedekben a fejedelemségek, comunék élén mindenhol olasz nyelvű fejedelemségekkel. Az olaszul beszélő népek egysége évszázados álma volt az itáliai gondolkodóknak. A XIX. század során többször elképzelt közös hazáról mondta Edgar Quinet (1803-1875) az 1848-as forradalmak másnapján: „Non si tratta di indipendenza, ma di dare vita a ciò che non è mai esistito un solo giorno: creare un'Italia: ecco il problema”³⁹

Az egységes olasz állam megteremtését követően, a belső építkezések és a gazdasági megerősödés után az Olaszország nagy tervekkel lépett a nemzetközi politika színterére. Mint a Földközi-tenger egyik sajátos és központi fekvésű állama, igyekezett az őt véleménye szerint megillető vezető szerepet kivívni magának. Annak érdekében, hogy megvalósuljon az „összolasz” gondolat, hogy a nacionalista szolidaritás a mindennapok

³⁶ „Itt vannak a haza határai, állíts jeleket, innen tanítottuk a más népeket nyelvre, törvényekre, művészetre”

³⁷ ANDREIDES i.m. p. 244.

³⁸ u.o.

³⁹ „Nemcsak a függetlenségről van szó, hanem arról, hogy meg kell teremteni egy országot, meg egy napig nem létezett: megalkotni Olaszországot, ez itt a probléma!” in: Ernesto Galli della Loggia *L'identità italiana*. il Mulino (1998) p. 61.

részévé váljon, hogy a lelkekben is megvalósuljon az olasz egység, a külpolitikában megkülönböztetett fontosságra tett szert az antik birodalomra és a hajdanvolt ősökre való hivatkozás. A „Mare Nostrum” külpolitikai koncepciója, az egykori nagyság utáni nosztalgia, a második világháborúig területi nyereségeket hozott az országnak.

A második világháború befejeztével ez az agresszív külpolitika megváltozott. Az Olasz Köztársaság egyik alapítója lett az Európai Közösségnek. A negyvenes-ötvenes évek fordulójával széles vita bontakozott ki az ország nemzetközi jövőjét illetően. Ez a disputa vezetett el később Itália tagságához abban a két szervezetben, amely meghatározta a kontinens politikai, társadalmi jellegét a megalakulását követő évtizedekben. A NATO és az Európai Gazdasági Közösség lett és maradt a későbbiekben Olaszország külpolitikájának két sarkalatos pontja. Soha „nem is volt probléma” Olaszország európai politikájával, az évtizedekig egyet jelentett a nemzeti külpolitikával. A kilencvenes évektől kezdődően azonban az egymást váltó olasz kabinetek mind a NATO, mind pedig az Európai Unió tekintetében igyekeztek súlyukat, szerepüket növelni, az olasz jelenlét fontosságát kiemelni, az ország nemzeti érdekeit hangsúlyozottabban, határozottabban képviselni.

Ha másban nem is, ebben a központi kérdésben szinte minden politika párt egyetértett.

Irodalom:

ANDREIDES G. (2005): Az olasz nemzettudat alakulása az olasz külpolitika fényében. In: KISS J. L. (szerk.): Nemzeti identitás és külpolitika az euroatlanti térségben. Teleki László Alapítvány, Budapest. pp. 229-254.

BIAGI, E. (1993): *I come italiani*. Nuova Rizzolip. 209 p.

BOSWORTH, R. J. B. (2007): *L'Italia di Mussolini 1915-1945*. Mondadori, Milano. 654 p.

DE FELICE R. (2008): *Intervista sul fascismo* (a cura di: Michael A. Ledeen) Editori Laterza. 142 p.

HILL, R. (2001): *Mi, európaiak*. Geodéziai Szakkönyvek, Budapest. 462 p.

„Litvinov szláv államot akar kialakítani Trieszt fővárossal”- in: MOL K 428 MTI 1943. június 16.

„Trieszt elfoglalásának visszhangja Olaszországban”- in: MOL K 428 MTI 1945. május 3.

„Olasz szocialista vezér a trieszti kérdéstről”- in: MOL K 428 MTI 1945. június 4.

„Az olasz alkotmányozó nemzetgyűlés keddi ülése”- in: MOL K 428 MTI 1945. szeptember 26.

„De Gasperi miniszterelnök az olasz-görög kapcsolatról” MOL K 428 MTI 1948. február 24.

„Az olasz külügyminiszter a dél-tiroli kérdéstről” MOL K 428 MTI 1946. február 2.

A Balkán-félsziget városhálózata átalakulásának ciklikussága

Reményi Péter⁴⁰

A Balkán-félsziget történetének egyik fő jellemzője annak ciklikussága. A birodalmi, döntően külső integratív törekvések és a belső centrifugális erők hatásaként a félsziget történelmében egymást váltják a nagy birodalmi és a szétaprózódó kisállami korszakok, amit nevezhetünk birodalomváltó-térnek is (HAJDÚ-ILLÉS-RAFFAY, 2007). Róma, Bizánc és az Oszmán Birodalom, illetve a köztes időszakokban létező államok váltakozó területi kiterjedése, alapvető hatással bírtak a városhálózat struktúrájára is. Birodalmi időszakokban megerősödtek a nagytérségi szerepet betölteni képes városok, míg kisállami időszakokban ezek általában hanyatlásnak indultak és a kisállamok nemzeti központjai mesterséges fejlesztésének lehetünk tanúi.

Ugyan Jugoszláviát, illetve előzményeit nem nevezhetjük egyértelműen birodalomnak, kétségtelen tény azonban, hogy a félsziget nyugati felén integratív szerepet töltött be, elnyomva azokat a nemzeti érdekeket, amelyek az állam meggyengülésekor felszínre kerültek. A délszláv állam felbomlása a korábbi birodalom-hanyatlásokhoz hasonló folyamatokat indukált a Nyugat-Balkán városhálózatában.

1. Az ókori városhálózat

A Balkán városhálózatának alapját az ókori alapítású települések alkotják. A görög területek települései Európa legrégebbjei közé tartoznak. Közülük többen – többszöri átalakulás során – ma is a Balkán jelentős városai (Athén, Szaloniki, Várna, Constanta, Durres, de akár Isztambul is). Az ókori görögség maritim jellege miatt, a jelentős városaik többnyire tengerpartiak, illetve a mai jelentős balkáni tengerparti városok közül sokaknak van görög előzménye is.

A korszak kontinentális városairól keveset tudunk, az illír, trák, macedón települések körül sok a bizonytalanság, de valószínű, hogy többek között Plovdivnak, Szófiának vagy Blagoevgradnak van trák előzménye, Risan és Shkodra pedig az illírek által is lakott hely volt (FOL, 2001).

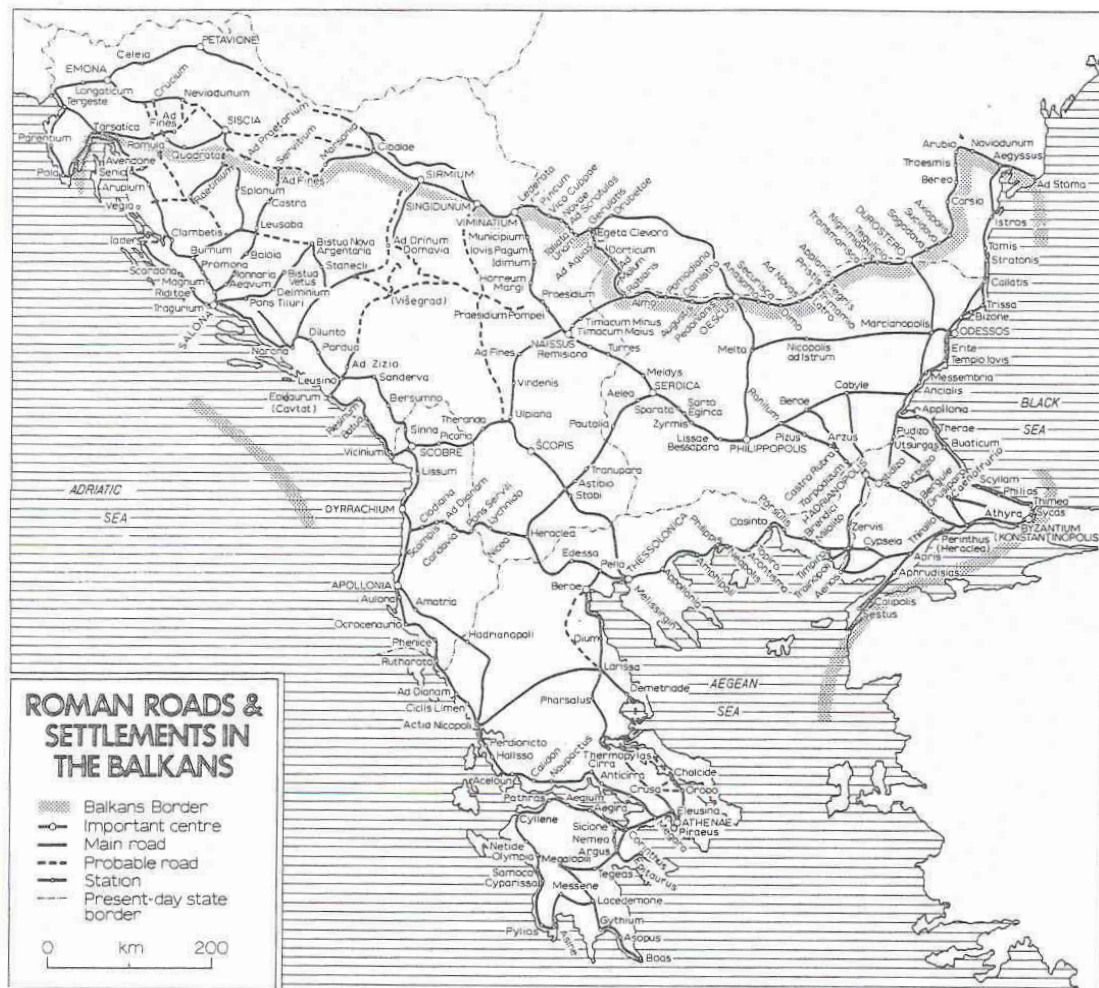
A Római Birodalom térségbeli expanziója a félsziget pacifikálását követően a római városi kultúra elterjedését is magával hozta. Róma (a történelem során először) politikai egységbe vonta a félsziget teljes területét, így elméletileg a birodalom vívmányai, beleértve a városi kultúrát, városi életet, magát a városépítést, gyakorlatilag magát az urbanizációt is, elterjedtek, elterjedhettek a Balkánon. Ezt a folyamatot azonban módosították a térség természeti viszonyai. A római városi kultúra elsősorban azokon a területeken tudott megjelenni, ahol a birodalom intézményei (közigazgatás, igazságszolgáltatás, hadsereg) működőképesek voltak. Ez döntően a tengerpartokat, medencéket-síkságokat és a folyó völgyeket jelentette. A legjelentősebb római városok a

⁴⁰ Egyetemi tanársegéd, PTE TTK Politikai Földrajzi és Területfejlesztési Tanszék.

természetföldrajzi adottságok által predesztinált stratégiai útvonalak mentén, azok csomópontjaiban jöttek létre (ŠKRIVANIĆ, 1977), ezek lettek a kontinentális vagy birodalmi városok alapjai.

A birodalom legfontosabb balkáni útjai a Via Egnatia és a Via Militaris voltak, így a legjelentősebb városok is ezek mentén, illetve a tengerparton jöttek létre. Scopis (Skopje), Hadrianopolis (Edirne), Singidunum (Belgrád), Philippopolis (Plovdiv), Serdica (Szófia), Naissus (Nis), stb. a római Balkán legjelentősebb városai, mind stratégiai helyen fekszenek és napjainkban is a félsziget meghatározó települései közé tartoznak.

1. ábra: Római utak és települések a Balkánon. (Forrás: Škrivanić 1977)

2. A középkori városhálózat

A Római Birodalom bukásával a Balkánon, ellentétben Nyugat-Európával, nem hanyatlott oly mértékben a városok száma és lakossága, a városi életforma (KATUS L., 2001). A népvándorlás viharai természetesen a balkáni településhálózatot is megtépázták (elsősorban a 7. századi avar-szláv inváziók, melynek során a tengerparti területek

kivételével a teljes félszigetet birtokba veszik a szlávok) (OBOLENSKY, 1999). Több település örökre lekerül a térképről, és részben a betelepülő szlávoknak, részben az egyháznak, a görög nyelvnek és kultúrának köszönhetően alapvetően át is alakul a települések képe, etnikai összetétele, funkciója; valamint mérete is csökkenésnek indul.

A Bizánci Birodalom azonban még jó ideig képes, ha korlátozottan is, de fenntartani a városi kultúrát a Balkánon. Ez mindennek előtt a korszak ismert világának legnagyobb és legjelentősebb városát, Konstantinápolyt jelenti (fél és egymillió között változik lakossága (KATUS L., 2001), ugyanakkor Szaloniki, Hadrianopolis (Edirne), Ohrid, és még egy sor római eredetű de görögge vált város virágzik a Birodalomban.

Két nagyon jelentős változás történik a városi funkciókban, az egyik a védelmi szerep felértékelődése (Justinianus számos erődöt létesít, több várost megerősít, pl.. Sirmium – Sremska Mitrovica, Singidunum – Belgrád, Nikopolis – Nikápoly, Serdica – Szófia (OBOLENSKY, 1999), a másik pedig az egyházi territoriális igazgatáshoz kapcsolódó városok (püspökségek, érsekségek, patriarchátusok stb.) megerősödése (Ohrid, Preszlav, Durres, Split...).

A védelmi szerep fontosságát jól mutatja Ragusa (a későbbi Dubrovnik) alapítása is, melyet feltehetőleg az avarok által kifosztott gazdag kereskedőváros, Epidaurum (a mai Cavtat) lakói hoztak létre. Az új város csak néhány kilométerre található a régitől, de a szárazföldtől egy keskeny csatorna által elválasztott, jól védhető szigeten (CARTER, 1980). Ragusa mellett ugyanígy jön létre Split városa is, melyet a korábbi római közigazgatási központ Salona (ma Solin) lakói alapítanak a jól védhető egykori Diocletianus-palotában. Hasonló jelenségek a szárazföld belsejében is megfigyelhetők, itt a települések a gazdagabb, de veszélyes völgy és a szegényebb, de jól védhető hegyvidék között „vándoroltak” (PRÉVÉLAKIS, 2007).

A félszigeten letelepülő és a birodalom válságidőszakait kihasználva territoriális államot létrehozó népcsoportok hatására új települések jönnek létre, illetve korábban elpusztult városok kelnek új életre, ezzel párhuzamosan szlávosodnak el. A térségben megjelenő új államok a félsziget politikai értelmű fragmentálódásához vezetnek és megindul az első, kezdetleges nemzeti településstruktúrák kialakulása is. Ennek alapját az új államok (bolgár, szerb) királyi székhelyei (Pliszka, Veliko Tarnovo, Preszlav, illetve Raš, Prizren), majd a Bizánctól való függetlenedés legfontosabb elemeként a nemzeti egyházak központjai (Preszlav, Peć, Silistra) alkotják (FOL, 2001). A korábbi Birodalom egészére kiterjedő hatáskörű városok vonzáskörzete, hátországa ezzel párhuzamosan összezsugorodik.

3. Az oszmán Balkán városhálózata

Elsősorban a történészek szerint a Balkán balkániságának gyökereit a társadalmi-gazdasági viszonyokat alapvetően átformáló több évszázados oszmán jelenlétben kell keresnünk. Akár egyetértünk vele akár nem, a török uralom településekre gyakorolt hatása megkérdőjelezhetetlen. A Birodalom politikai, gazdasági és adminisztratív struktúrája nem kedvezett a nyugati típusú városfejlődésnek (autonómia, öngazgatás, stb.), ugyanakkor számos, hatalmi-katonai megfontolásból jelentős település élte (első vagy sokadik) virágkorát a török alatt (pl.: Szarajevó, Szkopje, Bitola, Janina, Novi Pazar, Elbasan, Larissa, Vidin, Plovdiv).

Mivel hosszú idő után és hosszú időre az Oszmán Birodalom egyesítette a térséget, bár tudatos török településpolitikáról beszélni erős túlzás lenne, a terület városai egy politikai keretben éltek és fejlődtek. A Pax Ottomanica egységes és védett piacot biztosított a birodalom kereskedőinek, ezzel hozzájárulva a kereskedelemből élő városok (Raguza, Szaloniki) fejlődéséhez.

Ugyan az oszmánok a természetföldrajzi adottságok miatt a teret csak bizonyos kitüntetett helyeken keresztül (folyóvölgyek, kereskedelmi útvonalak, poljék és az ezekre települt városok) voltak képesek uralni, a hatalmuk földrajzi elemeinek is tekinthető, az addig külön államokhoz tartozó városokból megkezdődött egy egységes hálózat (újbóli) kialakulása. Ennek a hálózatnak a gerincét a Buda és Bécs felé vivő katonai-kereskedelmi utak (elsősorban, de nem kizárólag az egykori Via Militaris), valamint a térség uralását szolgáló belső birodalmi utak (ERDŐSI, 2005), és az azok mentén fejlődésnek induló városok jelentették. Ezek közül kiemelkedtek az ún. útkereszteződés-városok (PRÉVELAKIS, 2007), mint pl. Szófia, Szarajevó, Szaloniki, Novi Pazar, amelyek a szárazföldi és esetenként a tengeri kereskedelmi útvonalak csomópontjában a Birodalom belső áramlásaiból profitáltak.

Jelentősen átalakult a városok társadalma is. Általánosságban igaz az az állítás, miszerint a városi lakosságban magas arányban voltak jelen az iszlám vallást követő csoportok, míg a vidék döntően megmaradt kereszténynek. Ennek magyarázata elsősorban abban keresendő, hogy a Balkán nagy részén (kevés kivételtől eltekintve) nem zajlott le a területek törökök általi demográfiai birtokbavétele. Az eredeti agrárius lakosság a helyén maradhatott, az elitet viszont sok helyen a birodalomhoz lojális törökökre vagy az iszlámra áttért helybeliekre cserélték le, akiknek már csak „hivatalból” is a városokban volt a lakhelye. Az elittel együtt érkező hivatalnokok, katonák, és az őket követő kereskedők együttesen már jelentős és egyre növekvő iszlám közösségeket alkottak a balkáni városok többségében (1. táblázat).

Városok száma	Időszak	Háztartások száma és aránya							
		keresztény		muszlim		egyéb		összesen	
44	15. század	9680	72,29%	3577	26,71%	133	1%	13 390	100
84	16. század első fele	24 067	51,11%	18 881	40,09%	4145	8,8%	47 093	100
29	16. század második fele	9426	36,07%	15 922	60,93%	785	3%	16 133	100

1. táblázat: A Balkán városi lakosságának megoszlása vallási hovatartozás szerint a 15-16. században. (Forrás: TODOROV 1983)

Ugyanakkor a balkáni oszmán város tipikusan multikulturális, anélkül hogy ennek nyugati, kissé erőltetett tartalma lenne. Az Oszmán Birodalomban magától értetődő volt, hogy bizonyos tevékenységeket, bizonyos feladatokat egyes etnikai-nyelvi-vallási csoporthoz tartozók bonyolítottak le (pl.: görögök – kereskedők) (PRÉVÉLAKIS, 2007), így a kisebbségekhez kapcsolódó türelem az oszmán városi kultúra egyik alaptényezője volt.

4. A nemzetállami városhálózatok

A nemzeti érdekek előtérbe helyeződésével a korábban egységes rendszerben fejlődő városhálózat nemzeti alapon fragmentálttá vált, új határok alakultak ki, átrendeződtek a városok vonzáskörzetei, a városfejlesztési politika is nacionalizálódott. A városfejlesztésben vagy a nyugati minták utánzása, vagy a „dicső nemzeti múlthoz” való visszatérés váltotta fel az oszmán hagyományokat (PRÉVÉLAKIS, 2007). A kialakuló államok nem csak a törökökkel, hanem egymással is sokszor ellenségesek voltak, így nem jelentkezett politikai igény a korábbi településközi kooperációk fenntartására.

A gyorsan változó politikai keretek között a 19. században a városok átalakulása is rendkívül gyors és eklektikus volt. A visszaszoruló Oszmán Birodalommal együtt hagyta el a városokat a korábbi városi, hivatalnoki, katonai elit, ami jelentősen megnehezítette a települések működését. Velük együtt jelentős iszlám hitű lakosság is kiáramlott (Görögországban például a muszlim hitű lakosság 1828-ra az 1821-es 18%-ára esett vissza, 2. táblázat), ami a települések lakosságának csökkenését is jelentette (PALAIRET, 1997).

	1821			1828		
	keresztény	muszlim	összesen	keresztény	muszlim	összesen
Kontinentális Görögország	247 850	20 865	268 715	172 850	11 450	184 300
Peloponnészosz	450 000	42 750	500 750	400 000	0	400 000
Szigetvilág	169 300	0	169 300	169 100	0	169 100
Összesen	875 150	63 615	938 765	741 950	11 450	753 400

2. táblázat: Görögország lakossága 1821-ben és 1828-ban (Forrás: TODOROV 1983)

Mivel döntően a városi lakosság volt iszlám hitű és lojális a török államhoz, a demográfiai veszteség is elsősorban a városokat érintette. A városokban kialakuló demográfiai vákuum, a vidéki területek népességefeleslege és a gyorsan fejlődő nemzeti fővárosok a vidéki lakosság tömegeit vonzották a városokba, átalakítva ezzel annak korábbi török jellegét és multikulturalizmusát. Ez utóbbit a több évszázados – a keresztények által elnyomásként megélt – török uralom elleni heves, erőszakos akciók még jobban ellehetetlenítették. Az új nemzetállamok többsége nem csak az iszlám/török lakosságától de azok kulturális, művészeti, építészeti emlékeitől is mihamarabb szabadulni igyekezett.

Elsősorban Szerbiában, de az iszlám/török népességét veszítő más területeken is rövid idő alatt elpusztították vagy átalakították a korábbi elnyomókra emlékeztető épületek többségét.

	1877 előtt	1880	Változás (1877=100)
Plovdiv	52 000	40 000	77
Svishtov	25 000	7000	28
Stara Zagora	20 000	10 000	50
Pleven	15 000	10 000	66
Lovech	15 000	5000	33
Kalofer	8000	3000	37
Nova Zagora	5000	2000	40

3. táblázat: Néhány bolgár város lakossága a függetlenség előtt és után, illetve a csökkenés mértéke. (Forrás:PALAIRET 1997)

Szerbiában a városlakók számának csökkenése már a függetlenség elnyerése előtt, a 18. század végén megindult, ami mindenek előtt a fegyveres cselekmények (felkelések, háborúk) és az ehhez kapcsolódó, mindkét felet egyaránt terhelő etnikai/vallási türelmetlenség számlájára írható. Hivatalos lakosságstatisztikával nem rendelkezünk a korszakra nézve, de a lakóházak számából következtethetünk a lakosságcsökkenésre is. Belgrádban 1777-ben 6000 ház állt (30-55 000 fő), 1800 körül már csak 3000 (25 000 fő), ami 1834-re 769-re csökkent. Užice a 17. század végén 2900 házat számlált, 20 000 fő körüli döntően muszlim lakossággal. Az utolsó 3834 muszlim lakos 1862-ben hagyta el a várost és az általa lakott 550 házat, 1863-ra így lakossága 2490 főre esett vissza (PALAIRET, 1997.). A fenti példák jól reprezentálják a függetlenedő balkáni államokban tapasztalható demográfiai folyamatokat, melynek egyik eleme a számbeli változás, a másik pedig az etnikai átrendeződés.

A városi lakosság csökkenése együtt járt a gazdasági hanyatlással is, illetve a gazdasági átalakulás hozzájárult a városi lakosság és az új államok urbanizáltsági fokának csökkenéséhez. A birtokrendszer függetlenséget követő átalakítása (kisparaszti struktúra) a döntően városlakó nagybirtokosokat ellehetetlenítette. Ez egyrészt hozzájárult a városi lakosság csökkenéséhez (megszűnt az a nagybirtokosi jövedelem, ami lehetővé tette a városi életet), másrészt a termelési értékek zuhanásához a nagybirtokos struktúrájánál alacsonyabb hatékonyságú termelés következtében (PALAIRET, 1997). A városi lakosság csökkenése és az egységes piac feldarabolódása az ipari jellegű gazdasági aktivitást (manufaktúrák, PalaiRET-nél proto-ipar) is hátrányosan érintette a felvevőpiac összeszűkülése által.

Az olyan, birodalmi jelentőségű városok, mint Szaloniki, Novi Pazar, Edirne stb. az új határok kialakulásával, és a korábban egységes államtér fragmentálódásával sokat veszítettek jelentőségükből. Szaloniki korábban a teljes török Balkán égei kapujaként

funkcionált, a Birodalom második-harmadik legnagyobb városaként a félsziget legfontosabb kereskedelmi központja volt. A zsugorodó európai Törökországban hátszaga egyre kisebb lett, majd a görög államtérben egyrészt perifériára szorult, másrészt Athén erőltetett fejlesztése során mesterségesen is háttérbe szorították. Rendkívül kedvezőtlenül érintette, hogy hátszaga, mely fénykorában szinte a teljes félszigetre kiterjedt, de minimálisan a Morava-Vardar tengelyre, a nemzetállamok 19. századi létrejötte során összezsugorodott és már szinte csak a görög államhoz tartozó ékei területeket jelentette. A jugoszláv vidékek tengeri kapujává az adriai, a bolgár területekévé pedig részben az ékei, részben a fekete-tengeri kikötők váltak. Görögországban pedig ezzel párhuzamosan az új állam súlypontja Attikába, a rohamosan növekvő athéni agglomerációra helyeződött, így a legfontosabb görög kikötő szerepét sem Szaloniki, hanem Athén kikötője Pireusz kapta.

Edirne, az egykori főváros Hadrianopolis, a Balkán Isztambul után legfontosabb, stratégiai fekvésű városa, Isztambul kapuja, határátkelővé vált. Alsó-Trákia volt központja már csak a török állam keretei között maradt területeken tudta befolyását érvényesíteni, egykori vonzáskörzete azonban három új állam (Görög- és Törökország valamint Bulgária) között oszlik meg. Stratégiai fontosságát, geopolitikai jelentőségét elvesztette, ezáltal funkciói, lakossága is csökkenésnek indult. A török állam központjának áthelyeződésével tovább erősödött periférikus jellege, melyhez hozzájárult Isztambul növekedése is, melynek „árnyékában” nem képes széleskörű funkciókra szert tenni.

Novi Pazar fontos közlekedési, kereskedelmi és közigazgatási központként, a legészakibb oszmán tartomány, Bosznia felé vezető út egyik fontos állomásaként a Balkán jelentős városai közé tartozott. Bosznia elvesztésével először perifériára került, stratégiai forgalmi jelentőségét veszítette, majd a Szandzsák Szerbia és Montenegró közti felosztásának köszönhetően közigazgatási központ szerepéről is lemondani kényszerült, természetes hinterlandja két állam területére került.

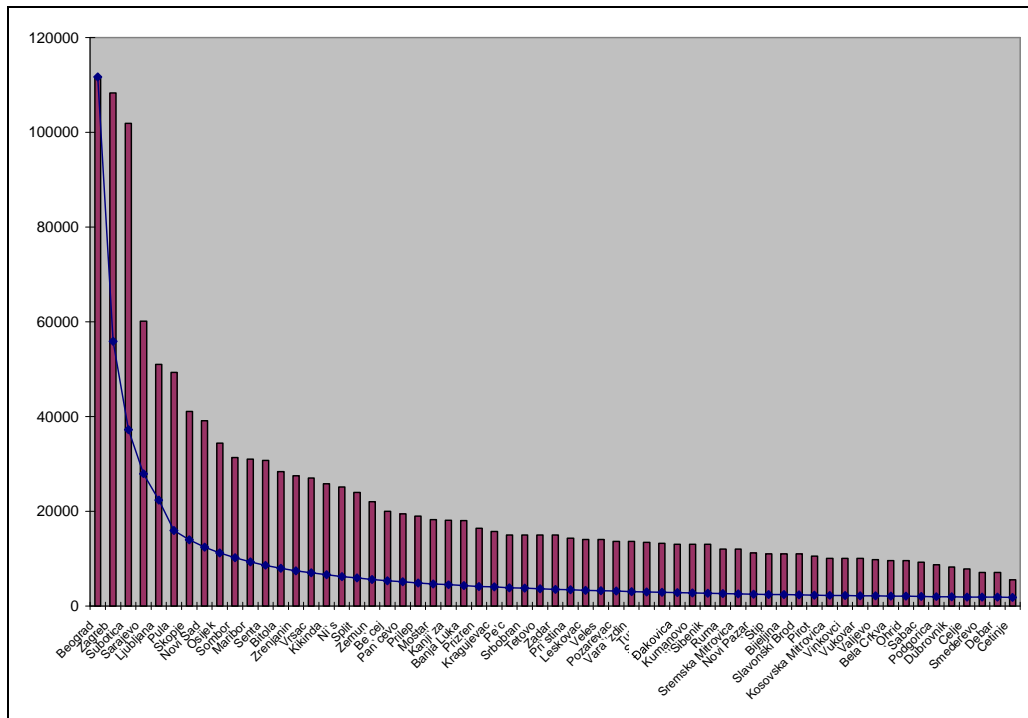
A korszakban a hanyatlással párhuzamosan a városok egy bizonyos körének felemelkedésének is tanúi lehetünk. A 19. századi nemzetállamosodás során létrejövő új fővárosok többsége korábban nem tartozott a legfontosabb települések közé. Szófia, Athén, Belgrád, Tirana mindössze egy-két tízezres lélekszámú kis-, középvárosok a Birodalomban (PRÉVÉLAKIS, 2007), náluk nagyobb és jelentősebb városok is léteznek az adott nemzet szállásterületén (albánok: Shkodra; bolgárok: Plovdiv, Rusze, Várna, Sumen; görögök: Szaloniki) igaz ezek a nemzetállamok létrejöttekor többnyire kívül maradnak az új államhatárokon (Plovdiv, Szaloniki) és csak a későbbiekben kerülnek az új államokhoz.

	1800	1825	1850	1875	1900	1925	1950	1975	1990
Athén	12	23	39	48	111	350	1300	2540	3150
Budapest	50	117	187	435	991	980	1725	2034	2017
Bukarest	32	80	120	222	283	600	1100	1589	2037
Belgrád	25	20	15	28	69	226	470	920	1169
Szófia					108	287	660	967	1141
Thesszaloniki	70	85	100	174	210	278	557	749	1187

4. táblázat: Délkelet-Európa nagyvárosainak népességnövekedése 1800–1990 (Forrás: ILLÉS 2007)

Az új fővárosok fővárossá válása rohamos fejlődést indít el, új elitek alakulnak ki, monumentális építkezések kezdődnek, ipari, infrastrukturális (vasútépítések) beruházások valósulnak meg. Nemzetállamaik fővárosaként az állam erőforrásainak szinte teljes egészét képesek saját fejlődésük szolgálatába állítani. A néhány tízezres városok rövidesen több százezresre duzzadnak, párhuzamosan a korábbi nagyvárosok relatív vagy abszolút hanyatlásával. A fenti két folyamat következtében a balkáni városok hierarchiája ismét átrendeződik, az új fővárosokból alakulnak ki a félsziget legnagyobb, legjelentősebb városai.

Az első világháború után a Balkánon tanúi lehetünk egy újabb integrációs törekvésnek a délszláv állam képében. Ezen szintetikus államban a különböző fejlődési pályát bejárt települések csak lassan alkottak egy többé-kevésbé egységes rendszert (ERDŐSI 2005), a köztük lévő különbségek mindvégig megmaradtak, amit erősített az a szerb törekvés, hogy az új állam szerb dominanciájú legyen. Az 1921-es népszámlálás eredményei alapján, illetve az ebből számolt rang-nagyság eloszlás alapján az a furcsa helyzet állt elő, hogy három közel azonos lakosságszámú, a többiekénél lényegesen népesebb település vezeti a rangsort (Belgrád, Zágráb és Szabadka), mely három történelmi régió, három az SzHSz Királyságba került nemzet központja. A következő méretkategóriában szintén találunk hagyományos központi szerepkörű városokat is, mint Szarajevó, Ljubljana, vagy Szkopje. A városlakosság-lejtő további esése már közelít az optimálisnak vélt görbéhez, az első helyeken álló, kiemelkedő nagyságú települések azonban egyértelműen utalnak az új állam szélsőséges policentrikusságára. Ez a policentrikusság természetesen nem meglepetés, hiszen a számos eltérő, önállóan, vagy más államokban, birodalmakban fejlődött régió központjai egy olyan államalakulatban kerülnek egy rendszerbe, mely korábban soha nem létezett.

2. ábra: A Szerb-Horvát-Szlovén Királyság településeinek rang-nagyság eloszlása 1921-ben. (Adatok forrása: www.populstat.info)

Az 1991-ig tartó közös lét alatt azonban egyrészt Belgrád, a tagköztársasági központok és a jugoszláv városok bizonyos körének fejlődése (iparvárosok, mint Zenica, Tuzla, Kragujevac, Split stb.), másrészt a történelmi központi települések (pl.: Szabadka, Pula, Zombor, Eszék, Zenta stb.) relatív hanyatlása révén, kialakul egy optimálisnak mondható rang-nagyság eloszlás. Ez az eloszlás ha más nem, azt mindenképpen jelzi, hogy a korábbi egyenlőtlen, policentrikus területi szerkezet helyét egy egyértelmű centrummal, de erős és fejlett regionális központokkal jellemezhető területi struktúra váltja fel. Az integratív folyamatok hatására ezzel párhuzamosan ismét megjelennek a nagytérségekre kiterjedő hatáskörű városok, mint pl. Belgrád, vagy a második világháborút követően Rijeka. Az előbbi, mint a Nyugat-Balkán nagy részét lefedő Jugoszlávia politikai központja, az utóbbi pedig ugyanennek a térségnek szinte monopolhelyzetben lévő kereskedelmi kapuja.

5. Városhálózat a második világháború után

A szocializmus társadalmi-gazdasági folyamatai az egyes államok urbanizációs szintjeire, a városok számára és eloszlására általában kedvező hatással voltak (KOVÁCS 2005), minden érintett államban nőtt a városok száma (városodásról és városiasodásról egyaránt beszélhetünk), illetve a városlakók aránya is.

	1953/56	2001/2
városok száma	402	1098
városi lakosság	10 494 645	30 374 609
urbanizáltsági fok	24,1%	53,6%

5. táblázat: Délkelet-Európa (Jugoszlávia, Románia, Bulgária, Albánia) urbanizáltsága.
(Forrás: KOVÁCS 2005. és statisztikai hivatalok adatai)

A második világháborút követő szűk fél évszázadnak a számos negatív hatás mellett kétségtelenül voltak pozitív eredményei is a városhálózat vonatkozásában. A modern városi infrastruktúra kiépítése (elektromosság, vezetékes víz, gáz, közintézmények, közlekedés, lakáshelyzet megoldása), illetve a társadalmi problémák orvoslása (egészségügy fejlesztése, analfabétizmus visszaszorítása, széles társadalmi rétegek munkához, ezáltal megélhetéshez juttatása) a gazdaság (elsősorban az ipar) fejlesztésével párhuzamosan kiemelték a balkáni államokat korábbi elmaradottságukból.

Ez a szocialista városfejlődés azonban nem nevezhető harmonikusnak, fő vezérlőelve a funkcionális és az egalitáris. Az ipari termelés, a munkásosztály társadalmi „kiválasztottsága” és az ezeknek megfelelő városfejlesztési elvek vezérelték (lakótelepek, ipari létesítmények stb.). Egyes államokban a szocialista településpolitika további anomáliákat okozott. Albániában a költözés tilalma mesterségesen alacsonyan tartotta a városok és elsősorban a főváros lakosságát, míg hatalmas tömegeket tartott a vidéken. Az egykori Jugoszláviában pedig az építési szabályok lazasága miatt a városok körültervezetlen és ellenőrizetlen építkezések zajlottak számos területrendezési, közlekedésszervezési, környezeti stb. problémát okozva.

	Városi lakosság 1949		Városi lakosság 1966		Évi átlagos növekedési ütem
	Száma (1000 fő)	Aránya (%)	Száma (1000 fő)	Aránya (%)	
Albánia	233	18,0	620	33,2	5,0
Bulgária	1735	24,7	3823	45,8	4,2
Jugoszlávia	2797	16,2	6045	31,0	4,6
Magyarország	3427	36,6	4531	44,0	1,6
Románia	3720	23,4	7305	36,0	3,8

6. táblázat: A városba vándorlás méretei 1949 és 1966 között. (Forrás: ILLÉS 2007)

A bipoláris világrend felbomlása, a poszt-szocialista térség államainak rendszerváltásai ezt a fajta városfejlesztési politikát elvetették, párhuzamosan a gazdasági és társadalmi változásokkal a településhálózatban is demokratizálódásnak (önkormányzatiság) és

liberalizálódásnak lehetünk tanúi. Ezek a folyamatok, mint ahogy Közép-Európában sem, úgy a Balkánon sem mehettek végbe áldozatok nélkül. Gazdasági válság, megugró munkanélküliség, a társadalom szélsőséges polarizálódása, elszegényedés, szegregáció, szélsőséges nézetek terjedése mind-mind általunk is jól ismert negatív kísérőjelenségei az átalakulásnak.

A válságból való kilábalás eltérő módon és sebességgel ment, illetve megy végbe a balkáni városokban. A külföldi tőke, az innováció és modernizáció eltérő mértékben és eltérő ütemben érinti az egyes településeket. Azok, akik képesek bekapcsolódni a nemzetközi hálózatokba gyors fejlődésnek indulhatnak. A települések egy köre csak helyi-regionális hálózatoknak válhat tagjává, helyzetük azonban még így is lényegesen kedvezőbb, mint azoké, akik kimaradnak mindenféle hálózatosodási folyamatból, ezáltal a tőke, innováció és modernizáció áramlataiból, magyarázva a fejlődési lehetőségekből is (ENYEDI, 2004).

A Balkánon ez a folyamat még csak egyes fővárosokra (Zágráb, Bukarest, Szófia, Athén) és néhány, a nyugati tőke és innováció számára nyitott és általa könnyen elérhető nagyvárosra (Thesszaloniki, Rijeka, Split, újabban Temesvár) terjed ki.

Napjaink társadalmi-gazdasági folyamatai egyrészt a fővárosok súlyának további növekedését vetítik előre, másrészt viszont az Európai Unió térségbeli expanziója hozzájárulhat a balkáni városok működő hálózatának újjáélesztéséhez. Az uniós területfejlesztési dokumentumok és elemzések mind az európai integráció magterületének délkeleti expanzióját vetítik előre. A „terjeszkedés” legfőbb csatornáit a TEN/TINA korridorok, melyek az esetek legnagyobb részében hagyományos, több évszázados kereskedelmi utak nyomvonalát követik. Így, ha áttételesen is, de az új hálózatosodás a korábbi városhálózat (még ha nem is teljesen azonos elemekből álló) újjáéledését eredményezheti. Ez az új hálózatosodás azonban mind felépítését, mind működését tekintve jelentősen eltér majd a korábbi hálózatoktól, az Európai Unió logikája szerint fog szerveződni (nemzetközi gazdaság, regionális politika, innováció, globalizáció stb. alapelvei) szemben a korábbi birodalmi (oszmán) és ideológiai (szocializmus, jugoszlávizmus, nacionalizmus) logikákkal.

A 90-es évek elejétől tartó jugoszláv dezintegrációs folyamat a Nyugat-Balkán településhálózatának és településrendszerének esetében hasonló következményekkel jár, mint a 19. századi balkáni nemzeti függetlenedési hullám, egyúttal eltérítette ezen településeket a félsziget többi részének fejlődési útjától. Egyrészt a korábbi jugoszláv örökséggel történő leszámolás, másrészt új nemzeti intézmények, fővárosok, ideológiák, reprezentatív létesítmények kialakítása kíséri ezt a folyamatot (PAP-HARDI, 2006).

Jugoszlávia felbomlásának másik következménye a település- és városhálózat hierarchiájának gyökeres átalakulása. Korábbi szövetségi köztársasági székhelyek emelkedtek nemzeti fővárosokká (Zágráb, Szarajevó, Szkopje stb.), a jugoszláv települési hierarchia harmadik vonalából léptek elő települések meghatározó regionális központokká (Split, Niš, Tuzla stb.). A városok a megváltozott futású államhatárok miatt is jelentős átalakuláson mentek keresztül: korábbi kooperációk szakadtak meg, vonzaskörzetek és központok kerültek külön államokba, (PAP-HARDI, 2006) a határmentiség a térség egyik meghatározó elemévé vált.

6. Összegzés

A Balkán-félsziget városhálózata mai formájának kialakulásában a természetföldrajzi determinizmus mellett a történelmi folyamatok döntő szerepet játszottak. Ezen történelmi folyamatok a térségben egyfajta ciklikusságot mutatnak (birodalomváltó tér), minek következtében a városhálózat mennyiségi és minőségi átalakulásaiban is ciklikusság figyelhető meg. A térség politikai értelemben vett integrációja és dezintegrációja egymást váltó sorozatában a településhálózatot is az integráció-dezintegráció kettőse jellemezte, jellemzi. Bár jelen munkánkban napjaink récents folyamatainak vizsgálatára kitérni nem volt mód, többen (köztük a szerző is) korábbi munkáikban rámutatnak, hogy a térség településhálózatának fragmentáltsága soha a maihoz hasonló szintet korábban nem ért el.

A térség városhálózatának alakulására minden egyes történelmi korszak rányomta bélyegét. A görög-római alapokon kialakuló struktúra a keleti kereszténység elterjedésével, majd az Oszmán Birodalom fél évezredes uralmával a közép európaiktól jelentősen eltérve érkezik a 19. században meginduló gyorsuló polgári fejlődéshez. A 19-20. század gyors és többszöri határmódosulásai a városhálózatra is komoly hatást gyakorolnak, csakúgy, mint az egyes települések belső struktúráira. Az államszocialista fejlesztéspolitika, illetve a rendszerváltozások és következményei alakítják ki a városhálózat jelenlegi képét. Jugoszlávia felbomlása kicsiben megismétli a felbomló birodalmakra jellemző települési átalakulásokat, de hogy a ciklus ne szakadhasson meg, már megérkezett a térségbe az új „integratív birodalom”, az Európai Unió képében.

Irodalom:

- BOURAS C. (2002): Aspects of the Byzantine city, eighth-fifteenth centuries. In: Laiou A. E. (ed.): The economic history of Byzantium. Dumbarton Oaks, Washington D.C. pp. 497-528. www.doaks.org/etexts.html letöltve. 2008-04-17.
- CARTER, F. W. (ED.) (1977): An Historical Geography of the Balkans. Academic Press, London, 599 p.
- CARTER F. W. (1980): Ragusa. The City Republic of Dubrovnik. – History Today, vol. 30. issue 1. pp 46-51.
- ENYEDI GY. (2004): Regionális folyamatok a poszt-szocialista Magyarországon. – Magyar Tudomány 9. pp. 935-941.
- ERDŐSI F. (2005): A Balkán közlekedése. – Balkán Füzetek no. 3. Kelet-Mediterrán és Balkán Tanulmányok Központja PTE, Pécs, 124 p.
- FOL A. (ED.) (2001): The Bulgarians. Atlas. Sofia 279 p.
- HAJDÚ Z.–ILLÉS I.–RAFFAY Z. (szerk.) (2007): Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstruktúrák. MTA RKK, Pécs, 161 p.
- HARDI T.–PAP N. (2006): Az államhatár megvonások hatása A Kárpát-medence és a Nyugat-Balkán városhálózatára – példák. In: Pap N. (szerk.): A Balatontól az Adriáig. LOMART kiadó, Pécs, pp. 241-252.
- ILLÉS I. (2007): A területi szerkezet átalakulása Délkelet-Európában. In: Hajdú Z.–Illés I.–Raffay Z. (szerk.): Délkelet-Európa: Államhatárok, határon átnyúló kapcsolatok, térstruktúrák. MTA RKK, Pécs, pp. 47-60.
- INALCIK H. (1997): The Ottoman Empire: The classical age 1300-1600. Phoenix, London, 257 p.
- JELAVICH B. (1996): A Balkán története I-II. Osiris-2000, Budapest 344 p+409 p.
- KATUS L. (2001): A középkor története. Pannonica-Rubicon, Budapest, 400 p.

- KOVÁCS Z. (2005): Urbanizáció és városhálózat. In: Kocsis K. (szerk.): Délkelet-Európa térképekben. MTA FKI-Kossuth Kiadó, Budapest, pp. 49–58.
- MAZOWER, M. (2004): A Balkán. Európa, Budapest, 233 p.
- MENDŐL T. (1948): A Balkán földrajza. Balkán Intézet, Budapest, 107 p.
- OBOLENSKY, D. (1999): A Bizánci nemzetközösség. Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 535 p.
- OSTROGORSKY G. (2001): A Bizánci állam története. Osiris, Budapest, 535 p.
- PALAIRET M. (1997): The Balkan economies c. 1800–1914. Cambridge University Press, 415 p.
- PÁNDI L. (szerk.) (1997): Köztes-Európa 1763-1993. Osiris, Budapest, 803 p.
- PITCHER D. E. (1972): An historical geography of the Ottoman Empire. E. J. Brill, Leiden 171 p.
- PRÉVÉLAKIS, G. (2007): A Balkán. Kultúra és geopolitika. Imedias, Kozármisleny, 220 p.
- ŠKRIVANIĆ G. (1977): Roman Roads and Settlements in the Balkans. In: Carter F. W. (ed.): An Historical Geography of the Balkans, Academic Press, London, pp. 115–145.
- STAVRIANOS L. S. (2002): The Balkans since 1453. London 970 p.
- TODOROV, N. (1983): The Balkan City, 1400–1900. University of Washington Press, Seattle and London, 641 p.
- TODOROVA, M. (1997). Imagining the Balkans. Oxford University Press, 257 p.

Katonai álcázás és alkalmazkodás a földrajzi környezethez a balkáni konfliktusokban

Békési László⁴¹

A fegyveres testületek eszközeinek, így különösen a harci/bevetési körülmények között rendszeresített személyes felszereléseknek és ruházatnak két fő célt kell szolgálniuk.

Az első fontos követelmény, hogy viselőjét felismerhetővé kell tennie, azaz a ruházatnak, fejfedőnek olyan ismertető jegyeket kell tartalmaznia, melyek utalnak az államra, valamint a rendfokozatra. Ezek a jelek, és a fegyver nyílt, látható viselése különbözteti meg a katonákat/rendőröket a civilektől, illetve a nem állami hatalmat szolgáló személyektől.⁴²

A másik cél, hogy a ruházat – ugyanúgy, ahogy a felszerelés, kiképzés, élelmezés, fegyverzet, alkalmazott taktika, egészségügyi ellátás, elszállásolás – megfeleljen a környezet feltételeinek. A környezethez való alkalmazkodás (pl. csapadék, domborzat, hőmérséklet-változás, vagy éppen széljárás) figyelembevétele, vagy elhanyagolása számos hadművelet esetében döntő jelentőségűnek bizonyult (BÉKÉSI, 2007a).

A két szempont, az azonosíthatóság és a földrajzi környezethez való alkalmazkodás igénye mindig egyszerre vannak jelen. Legutóbb hazánkban például a Parlament környéki „művelési terület” rendőreinek városi környezethez igazodó védőfelszerelése és azonosítási száma körüli vitákban találkozhattunk ezzel a problémával.

A környezethez való alkalmazkodás fontos dimenziója az álcázás is, vagyis az élőerő és a haditechnika elrejtése egy közel azonos földrajzi jellemzőkkel rendelkező régióban (ez lehet őserdő, sivatag, havas táj, sziget, repülők esetén az égbolt, hajóknál a tenger, de a ruházat színe, a járművek festése akár egy romos város, vagy gyár épített környezetéhez is alkalmazkodhat). Ilyen városi harcmodorhoz tervezték meg annak idején a magyar Munkásőrség és a BM szürke egyenruháit is.

Az őskor óta a harcosok, vadászok gyakran takarták el testüket állatbőrökkel, vagy növényzettel, hogy elkerüljék prédáik gyanakvását. Az állatbőrök, prémek viselése a bátorság szimbólumává vált. Nagy Sándor a Balkánon évszázadokig használt fizetőeszközein, drachmáin és tetradrachmáin Héraklész, prémes oroszlánfej fejfedőt visel. Az érmét a kelták is átvették, majd hamisították, és Európa-szerte maguk is használták (DEMBSKI, 1998 és KOSTIAL, 2003). A római légiókban a legbátrabb gyalogosok állatbőrökben provokálták az ellenség harci alakzatát, hogy azt megbontsák. Az Oszmán Birodalom hadseregében a Balkánon állomásozó „deli” könnyűlovasság bátorságáról és oroszlán, leopárd, medve és farkasbőr ruházatáról volt híres a XV. és a XIX. század között.

⁴¹ BCE Nemzetközi Tanulmányok Intézet, adjunktus és IBS Nemzetközi Kapcsolatok Tanszék, óraadó.

⁴² Fogságba kerülés esetén jogilag, morálisan kevésbé védett, más megítélés alá eső fegyvereseiktől (gerillák, partizánok, felkelők, forradalmárok, ellenforradalmárok, kémek, szabotőrök, lázadók, terroristák stb.)

A nemes állatprémek viselése később uralkodói szimbólummá vált, majd a katonai álcázás a növényzet, illetve a környezet (pl. sivatagi homok) színeinek utánzása felé haladt.

Az álcázás történetének első modern lépései a XVIII-XIX. században történtek, amikor a színes, rikító egyenruhákat (pl. vörös, hófehér, sárga ruházat, csillogó réz sisakok) már csak ünnepi alkalmakkor, parádékon stb. használták és megjelentek, elterjedtek a kimondottan harci körülményekre tervezett „természetazonos színű” egyenruhák.

Az osztrák hadseregben, a XVIII. századi balkáni határőrök viseltek először zöld zubbonyt. Egységeiket Grenzers (határőröknek), illetve Jägers (vadászoknak) nevezték, ruhájuk színe pedig valóban a vadászok ruházatát követte. A vadászokból álló könnyűgyalogság ötletét számos német állam is átvette. A brit hadseregben is világszerte alkalmaztak ekkoriban gyakorlatilag civil ruhás irreguláris felderítőket és szabadcsapatokat a helyi brit alattvalók közül, akik szintén saját vadászruháikban ütöttek rajta az ellenségén Indiától Amerikáig (pl. Rangers egységek). A világon először (1795), az angol hadseregben jelent meg a teljes egészében zöld ruházat egy olyan zászlóaljnál, amely az észak-amerikai kontinensen harcolt, és zömében az angoloknál is megbízhatóbbnak bizonyult – különböző német uralkodóktól kölcsönzött – „vadászokból” verbuválódott (NEWARK-NEWARK-BORSARELLO, 2004 ÉS MOLLO-MCGREGOR, 1975). A Balkánon és Észak-Amerikában tehát közel egy időben jelentek meg a domborzati viszonyokhoz, növénytakaróhoz illeszkedő, erdész-vadász ruházatból kialakított, funkcionális céloknak tökéletesen megfelelő zöld harci ruházatok, és a vadász eredetre utaló vadászskürt alakú ezredjelvények a sapkákon, gombokon.

Az Osztrák-Magyar Monarchia 1908-tól tért át folyamatosan a kiegyezés-kori sötétkék ruházatról a „feldgrau” tábori szürke, vagy „hechtgrau” csukaszürke ruházatra (JUNG-PAVLOVIC, 2003). Ennek funkcionális és földrajzi determinizmussal magyarázható oka is szorososan a Balkánhoz köthető. Ez volt Bosznia-Hercegovina anektálásának éve. A már ekkor kidolgozott haditervek is biztosra vették, hogy egy következő háború a Balkán hegyes, sziklás, kopár havas hegyei között indul majd meg, és a szürke szín télen-nyáron tökéletesen elrejti a katonákat.

A felismerhetőség és álcázottság azonban egymással ellentétes követelmények. Az egyik növelése szükségszerűen a másik tulajdonság csökkenésével jár.

A felismerhetőség maximalizált követelményének megfelelnek a mai harci használatra teljesen alkalmatlan, de azonnal azonosítható, szinte nemzeti szimbólumnak tekinthető katonai egyenruhák. Ilyen az angol gárdisták medveszőr kucsmája és piros ruházata, a görög népviseleten alapuló díszőrség pomponos cipője és szoknyája, az olasz csendőrök jellegzetes sapkája és vállon átvett réz tölténytáskája, a pápa svájci gárdistáinak reneszánsz ruházata és páncélja, vagy a Kreml díszőrségének „új” Napóleon-kori csákója és attilája.

A skála másik végén a terepruhák, vagy növényzetet, felszín színeit valamilyen mértékben másoló modern ruházatok, sisakálcák találhatók. Jogi és morális kérdéseket is felvet az olyan államilag alkalmazott katonák ruházata, akik semmilyen katonai, azonosítással alkalmas jelzést nem viselnek (pl. mesterlövészek).

A Balkán domborzati körülményei, a hegyek borította felszín minden korban kedvezett a gerilla hadviselésnek, aminek szintén fontos eleme az álcázás.

A hajdani szocialista országok fegyveres erőinél az ideológiai nevelés és a szocialista szimbólumok használata nagyobb szerepet kapott, mint a túlélésre nevelő gyakorlati oktatás, vagy az álcázás praktikái. A szovjet katonák 1944-es túlélést segítő zsebkönyve hosszas Sztálin életrajz és Lenin, Sztálin különböző honvédelemről szóló beszédeinek szemelvényei után foglalkozik csak nagyon röviden az elsősegély-nyújtás, égtáj meghatározás, térképolvasás, rejtőzködés kérdéseivel (BÉKÉSI, 2007b). Az ideológia tehát felülírta a gyakorlatias tudás és a környezet fontosságát.

A nyolcvanas évek előtt a terepfoltos álcaruhák világszerte, így a Balkánon is csak az elit egységek, ejtőernyősök, felderítők privilégiumai voltak.

A Jugoszlávia széthullását eredményező fegyveres konfliktusokban a horvátok és a bosnyákok a legelső pillanattól fogva éltek az álcázás minden lehetőségével. A horvát hadsereg olyan terepruházatot választott, aminek szabása és mintázata megegyezik az amerikai „woodland” (erdős táj) mintával, ami egyértelmű utalás volt a szövetségi kapcsolatra.

A jugoszláv hadsereg katonái több más szocialista országhoz hasonlóan zöld sisakjaikon csak egy ötágú vörös csillagot hordtak (1. ábra), akárcsak albán vagy kínai társaik (MARZETTI, 1993). A kemény vonal puhításaként az internacionalista csillag helyett a sisakokon jugoszláv zászlót, a JNA feliratot (Jugoszláv Néphadsereg), és két keresztezett kardot ábrázoló matricát helyeztek 1991-től (2. ábra). 1994-től a csillag fölé ragasztott matricára újabb matricát ragasztottak: kétfejű szerb sas kardokkal, és egyszerre jugoszláv kék-fehér-piros, valamint szerb piros-kék-fehér nemzeti trikolorral (3. ábra). Az internacionalizmust és szocialista ideológiát tehát felváltotta a szerb nacionalizmus szimbólumvilága a sisakon éppúgy, mint az egész hadseregben, vagy a politikusok beszédeiben.

A folyamatosan változó állami és katonai címerekből egyre kevesebb látszott: 1989-ben Jugoszláviában elfogadtak egy általánosan használni kívánt amőbára emlékeztető, ötféle barna-zöld-fekete árnyalatot ötvöző terepmintát. Az MD89-nek elnevezett mintájú álcaruhákat fokozatosan, 1990-től vezették be és rohamsisakra felerősíthető terepszínű huzat formában is használták (4. ábra). Ezzel a csillagon néphadsereg jelvény, a néphadsereg jelvény felett szerb sasos matrica, a szerb sasos matrica felett barna-zöld-fekete terepszínű álcahuzatos, metamorfózisok során átment sisakkal harcoltak a jugoszláv katonák Boszniában és Koszovóban. Az (összeomlott) ideológiát tehát hivatalosan eltakarta, felülírta a földrajzi determinizmus. Mivel az álcahuzat a balkáni terepviszonyokhoz kiválóan idomul, a terepmintás változatot tragikomikus módon a horvát, bosnyák, koszovói albán harcosok is használták, illetve Montenegró és Macedónia is jelentős, ma is hadrendben álló készleteket „örökölt”. Az álcázás ezzel visszakapta ésszerű, életmentő, racionális helyét a Balkán sokszor ésszerűtlennek tűnő viszonyai között is, és elsőbbségre tett szert az ideológiák és nacionalizmus ellenében.

Melléklet

1. ábra: Az 1959-től használt Jugoszláv Néphadsereg sisak. Nevét (Ne44), a Neretva völgyében 1944-ban folyt harcokról elnevezett hadiüzemről kapta és Kragujevácban készítették.

2. ábra: A csillagra 1991-től ragasztott, rövid életű Jugoszláv Néphadsereg JNA matrica.

3. ábra: A JNA matricára 1994-től ragasztott szerb és jugoszláv zászlós címer. A matrica alatt jól látható a kisebb JNA matrica körvonala.

4. ábra: A mindent eltakaró, 1989 mintájú álcahuzat.

(A szerző felvételei, a szerző gyűjteményéből)

Irodalom:

BÉKÉSI L. (2007a): A földrajzi determinizmus változó katonai dimenziói a mai "nyugati" geopolitika tükrében. In. GULYÁS L. – GÁL J. (szerk) Európai kihívások, Vol. IV. Szegedi Tudományegyetem, Szeged pp. 595-600.

BÉKÉSI L. (2007b): Stalinova válka. Area, Praha. 144 p.

DEMBSKI, G. (1998): Münzen der Ketten. Kunsthistorisches Museum, Wien. 250 p.

JUNG, P. – PAVLOVIC, D. (2003): The Austro-Hungarian Forces in World War I. Osprey Publishing, Oxford. 48 p.

KOSTIAL, M. (2003): Kelten im Osten. Staatlichen Münzsammlung, München. 196 p.

MOLLO, A. – MCGREGOR, M. (1975): Uniforms of the American Revolution. Macmillan, New York. 228 p.

MARZETTI, P. (1993): Elmetti-Helmets. Ermanno Albertelli Editore, Parma. 496 p.

NEWARK, T. – NEWARK, Q. – BORSARELLO, J.F. (2004): Book of Camouflage. Brassey, London. 144 p.

Albánia hamarosan benyújtja uniós tagfelvételi kérelmét

Görögország is ratifikálta az Albániával kötött társulási és stabilizációs megállapodást, így az ország uniós tagsága előtt megnyílt az út. Az albán kormány arról tájékoztatta az Európai Unió vezető testületeit, hogy a közeljövőben benyújtja európai uniós tagfelvételi kérelmét, melyet Tirana várhatóan júliusig el is küld Brüsszelnek. K. A.

TRT6 – Kurd televízió Törökországban

A csatorna a törökországi kurdok többsége által beszélt kurmandzsi nyelvjárásban kezdte meg adását 2009. január első napján. Az új adó a nap 24 órájában sugároz, programjának gerincét hírműsorok alkotják, de játékfilmek, sorozatok, dokumentumfilmek és zenei adások is szerepelnek kínálatában.

A tévécsatorna megítélése rendkívül változatos. Kurd politikusok fenntartásokkal fogadták az új közszolgálati tévéadó beindítását, és olyan vélemények hangzottak el, hogy a TRT6 csak a kormány legújabb eszköze – három hónappal a választások előtt – hatalmának megerősítésére. Ezzel szemben Ankara abban reménykedik, hogy a teljes egészében kurd nyelven sugárzó tévécsatorna gyengíteni fogja a betiltott Kurdisztáni Munkáspárttal (PKK) rokonszenvező Roj-TV – a műholdas tévéadó Dániából sugároz – befolyását Törökország többségében kurdok lakta részén. V. T.

Izrael – Palesztina: Tartós béke?

A sok évtizede húzódo közel-keleti konfliktus 2008. decembere óta újra folytatódik. Az ENSZ BT. határozatával egyezően 2008. június 19-én a Hamász hat hónapos tűzszünetet kötött Izraellel, ami december 19-én ért véget. A tűzszünet lejártá előtt több, kis hatótávolságú, nem irányított föld-levegő rakétát indított a Hamász és az Iszlám Dzsihád a Gázai övezetből, izraeli települések ellen. Válaszul, 2008. december 27-én Izrael megkezdte az „Öntött ólom” hadművelet kivitelezését, melynek fő céljai között a fegyvercsempészet, és az Izrael elleni terrorakciók felszámolása szerepelt.

A három hetes akció 2009. január 17-én kétes eredménnyel zárult. A harcokban 1300 palesztin vesztette életét, azonban a csempészek továbbra is folytatják tevékenységüket. Egyiptom a tartós tűzszünethez próbál közvetíteni a felek között, közben pedig Barack Obama közel-keleti megbízottja is megkezdte a tárgyalásokat a térségben. K. A.

**23-26, February 2009 Mediterranean Conference for Academic Disciplines
Gozo, Malta**

Website: <http://www.internationaljournal.org/maltaconference.html>

**16-22, March 2009 Bridging Divides for Water – 5th World Water Forum
Istanbul, Turkey**

The World Water Forum is the main water-related event in the world, aimed at putting water firmly on the inter- national agenda. A stepping stone towards global collaboration on water problems, the Forum offers the water community and policy-and-decision-makers from all over the world the unique opportunity to come together to create links, debate and attempts to find solutions to achieve water security.

Website: <http://www.worldwaterforum5.org/>

**28-30, May 2009 5th International Economic Conference on European Integration - New
Challenges for the EU Economy
Oradea, Bihor, Romania**

Website: <http://steconomice.uoradea.ro/cercetare.html>

Contact name: Adriana GIURGIU, PhD

**28–29, May 2009 „Change and Stability: State Religion and Politics in the Modern Middle
East and North Africa”
Krakkow, Lengyelország**

Website: <http://www.bliskiwischod.pl/conference2009/>

Email: changeandstability2009@gmail.com, katarzyna.jarecka@uj.edu.pl

**2009. március 6-7. „Több nemzetiségű államok keletkezése és felbomlása Közép-
Európában”
Szeged**

1. szekció: Osztrák-Magyar Monarchia és Ausztria szekció
2. szekció: Csehszlovák szekció
3. szekció: Jugoszláv szekció
4. szekció: Román szekció

Contact: Gulyás László, gulyas1@t-online.hu, vagy 06/70/397-6357

ORIENT EXPRESS
Török-Magyar Kulturális Hírportál
<http://turkinfo.hu/>

„A Turkinfo információs vonal és az Orient Express kulturális hírportál azt a célt szeretné szolgálni, hogy elősegítse a Törökország és Magyarország közötti kulturális kapcsolatokat, és hasznos információkat nyújtson mindazoknak a magyaroknak, akik kíváncsiak a törökökre, illetve azoknak a törököknek, akik kíváncsiak a magyarokra. A jelszavunk: megismerni a másikat és ez által megérteni. Előítéletek nélkül közelíteni egymáshoz.”

<http://turkinfo.hu/>

2007-ben, Tarik Demirkan szerkesztésében a Rádió C-n elindult egy műsor, Orient Express címmel. A heti 1 órás programban, a meghívottak élő adásban beszélgettek a török kultúráról, Törökországgal kapcsolatos aktuális kérdésekről.

A szerkesztő elképzelése az volt, hogy ne csak a törökül jól tudó és a török-magyar barátságot ápoló emberek találjanak örömet a műsorban, hanem azok is, akik még nem is ismerik a török kultúrát. A török zene és a beszélgetések „megtették jótékony hatásukat”, hiszen egyre többen ismerték fel, hogy Törökország minden gondja és baja ellenére érdekes ország.

Hiába volt sikere az adásnak, ismét bebizonyosodott, hogy a pénz nagy úr. Megfelelő szponzor hiányában a rádióműsor megszűnt. Szerencsére Tarik Demirkan úgy gondolta, hogy a megkezdett utat folytatni kell. Így született meg a <http://turkinfo.hu/> kulturális hírportál.

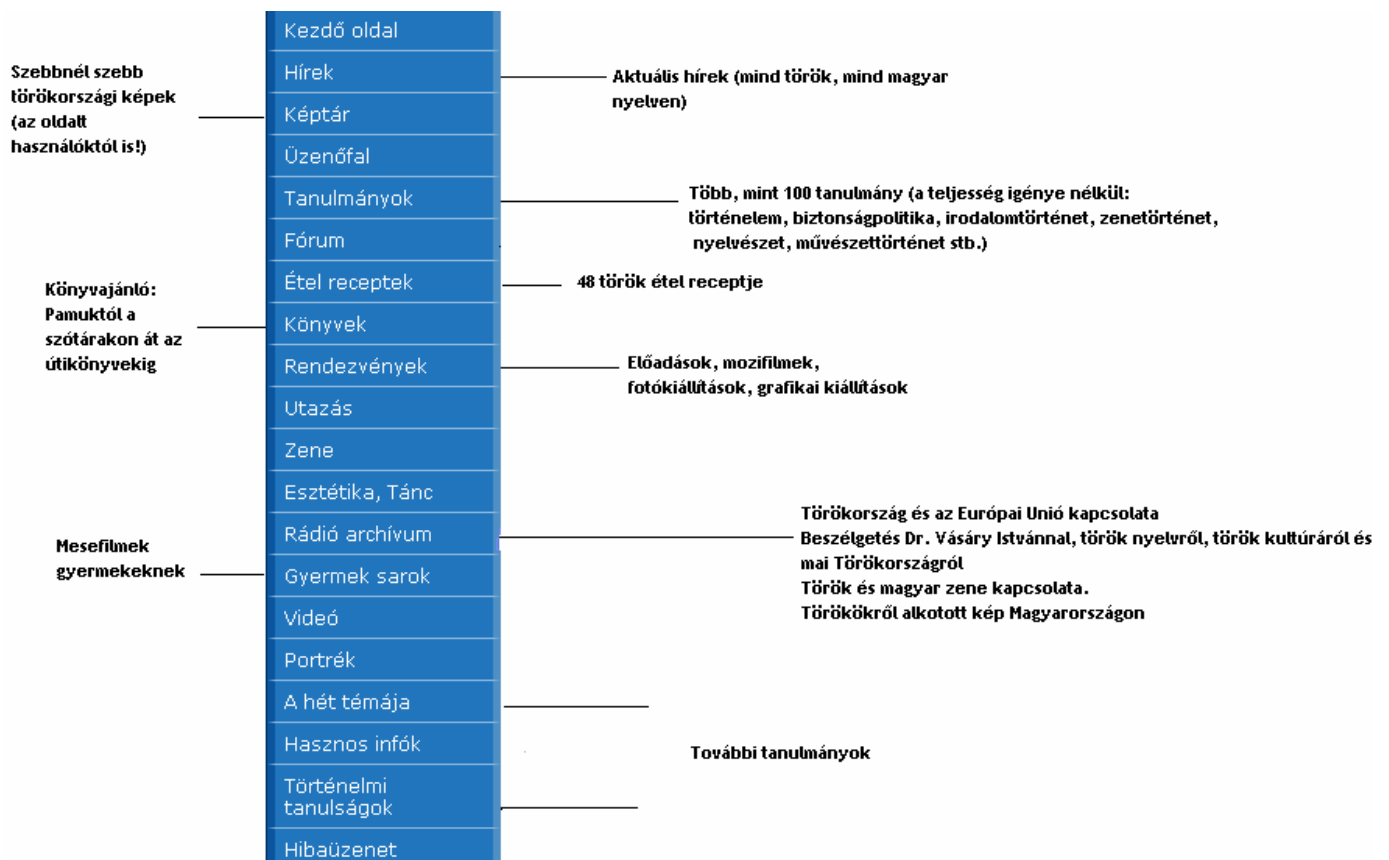
A weblap 2008. április első napjától üzemel. Azt, hogy mekkora igény volt (és természetesen van) rá, tökéletesen bizonyítja, hogy látogatottsága 10 hónap után közelít a 100.000-hez, a letöltések száma pedig elérte az 1 milliót.

A honlap kétnyelvű, a magyar mellett török nyelven is elérhető, így a létrehozók által megfogalmazott célkitűzés, miszerint ismerjük és értsük meg a másikat, könnyen teljesülhet.

Kapcsolat:

Tarik Demirkan

E-mail: editor@turkinfo.hu

A portál menüsora

Vati Tamás